

**T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
ENDÜSTRİ VE ÖRGÜT PSİKOLOJİSİ**

**ÇALIŞANLARIN VE YÖNETİCİLERİN SOSYAL
İSTENİRLİK VE ÖZGÜNLÜK DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ASIYE SAĞLAM**

101139103

İstanbul, Eylül 2012

**T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
ENDÜSTRİ VE ÖRGÜT PSİKOLOJİSİ**

**ÇALIŞANLARIN VE YÖNETİCİLERİN SOSYAL
İSTENİRLİK VE ÖZGÜNLÜK DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ASIYE SAĞLAM**

101139103

**Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Ramazan ABACI**

İstanbul, Eylül 2012

ONAY SAYFASI

TARİH: .../.../.....

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

..... ait .....

.....

.....

adlı çalışma, jürimiz tarafından .....

Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan .....

Akademik Unvanı, Adı soyadı

İmza

Başkan .....

Akademik Unvanı, Adı soyadı

İmza

Başkan .....

Akademik Unvanı, Adı soyadı

ÖNSÖZ

Bu çalışma çalışanların ve yöneticilerin sosyal istenirlik ve özgünlük düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla hazırlanmıştır.

Bu araştırmada yoğun çalışma programı arasında tez danışmanım olmayı kabul eden değerli hocam Sn. Prof. Dr. Ramazan ABACI' ya ve diğer hocalarıma, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve yüksek lisans programına girmem için bana destek veren sevgili eşime teşekkürlerimi sunarım.

Asiye SAĞLAM

ABSTRACT

Social desirability is a situation affecting negatively the reliability of self-report which is an important method of taking information about social sciences. The behavior about not being honest of participants while giving information about their attitudes, ideas and behaviors covers the demands of showing themselves better and more preferable. In this manner, it is required that social desirability should be undercontrolled by social sciences and social sciences should give the importance to the factors affecting authenticity. In this work, authenticity is associated with social desirability. On looking into this relationship, it is seen that the concepts of self-estrangement and authenticity have negative effects. To evaluate the results of this work much more healthy, such works should be done. Although it is an important issue in the literature, lack of source about this issue is at invincible levels.

Keywords: Social desirability, Authenticity, Self-report

ÖZET

Sosyal istenirlik, sosyal bilimler için oldukça önemli bir bilgi alma yöntemi olan öz-bildirim yönetiminin güvenilirliğini olumsuz etkileyen bir durumdur. Katılımcıların kendi tutum, davranış ve fikirlerine yönelik bilgi verirken dürüst olmamaları, kendilerini daha iyi, daha tercih edilir gösterilme arzularını kapsar. Çalışmaların sonuçlarının güvenilirliğini önleyen bu durum oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, sosyal bilimlerin sosyal istenirliği kontrol altına alması, özgünlüğü etkileyen faktörlere önem vermesi gereklidir. Bu çalışmada özgünlük ve sosyal istenirlik kavramları birbirleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiye bakıldığında öz-yabancılaşma ve özgünlük kavramlarının negatif etkiye sahip olduğu görülmüştür. Çalışma sonuçlarının daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi ve kıyaslanması için muadil çalışmalar gereklidir. Literatürde konunun önemine rağmen eksik kaynak dikkat çekici ölçüdedir.

Anahtar Kelime: Sosyal istenirlik, Özgünlük, Öz-bildirim Yöntemi

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ABSTRACT	iii
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar	vii
1.BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1. İnsanın Kendini Tanıması	1
1.1.1. Kişisel farkındalık	1
1.1.2. Öz bildirim (self-report)	3
1.1.2.1. Öz bildirim tekniğinin avantajları	3
1.1.2.2. Öz bildirim tekniğinin dezavantajları	5
1.1.3. Benlik Sunumu	8
1.2. Sosyal İstenirlik	9
1.2.1. Sosyal İstenirliğin Boyutları	15
1.2.1.1. Kendini Aldatma (self-deception)	15
1.2.1.2. İzlenim Yöntemi	16
1.2.2. Bağlanma Kuramı ve Onaylanma İhtiyacı	19
1.3. Özgünlük	21
1.3.1. Özgünlüğü Etkileyen Faktörler	23
1.4. Problem Durumu	28
1.5. Amaç ve Önem	31
1.6. Sayılıtlar	34
1.7. Sınırlıklar	34
1.8. Tanımlar	34

2.BÖLÜM	YÖNTEM	36
2.1.	Araştırmanın Modeli	36
2.2.	Araştırmanın Örneklemi	36
2.3.	Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	37
2.3.1.	Bilgi Toplama Formu	37
2.3.2.	Sosyal İstenirlik Ölçeği (SİÖ)	37
2.3.3.	Özgünlük Ölçeği	38
2.4.	Araştırmanın İşlem Yolu	39
2.5.	Veri Analiz Teknikleri	39
3.BÖLÜM	BULGULAR	40
3.1.	Yönetici ve Çalışanların Sosyal İstenirlik ile Özgünlük Düzeyleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyonlar	40
3.2.	Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular	41
3.3.	Çalışanların sosyal istenirlik düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular	42
3.4.	Yöneticilerin Özgünlük Düzeyleri Açısından Cinsiyet Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular	42
3.5.	Çalışanların özgünlük düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular	43
3.6.	Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri açısından medeni durum farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular	44
3.7.	Çalışanların Sosyal İstenirlik Düzeyleri Açısından Medeni Durum Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular	44
3.8.	Yöneticilerin Özgünlük Düzeyleri Açısından Medeni Durum Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular	45
3.9.	Çalışanların Özgünlük Düzeyleri Açısından Medeni Durum Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular	46
4.BÖLÜM	TARTIŞMA	47
5.BÖLÜM	ÖNERİLER	55
KAYNAKLAR		56
EKLER	61	

TABLolar

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 4.1. Yönetici ve Çalışanların İlişkisel Sosyal İstenirlik ile Özgünlük Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Tablosu	40
Tablo 4.2. Yöneticilerin Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları.....	41
Tablo 4.3. Çalışanların Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları.....	42
Tablo 4.4. Yöneticilerin Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları.....	43
Tablo 4.5. Çalışanların Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları	43
Tablo 4.6. Yöneticilerin Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları	44
Tablo 4.7. Çalışanların Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları	45
Tablo 4.8. Yöneticilerin Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları.....	45
Tablo 4.9. Çalışanların Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin <i>T</i> Testi Bulguları.....	46

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde ilgili literatür, problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayılılar, sınırlılıklar ve tanımlar bulunmaktadır.

1.1. İnsanın Kendini Tanıması

1.1.1. Kişisel farkındalık

Cronbach ve Meehl (1955)'e göre, psikolojik ve kişilik yapılarının "öne" çıkan tarafları, kişinin özellikleri veya nitelikleri şeklinde algılanır. Somut olmayan birçok psikoloji bileşeni ve kavramı mevcuttur; fiziksel olarak kişilik özelliklerini göremiyor olmak, gerçekten var olup olmadığını sorgulamak adına potansiyel sorunları da beraberinde getirmiştir. Fiziksel özellik olan boy gibi değerlendirilebilir olmayışı, örneğin 'vicdanlı' olma gibi soyut bir olgunun nasıl ölçümlenebileceği sorusunu gün yüzüne çıkarmıştır. Sosyal bilimciler, insanların ne gibi olduğuna dair çıkarım yapma ve böylece insani nitelikleri tam olarak ölçümleme, tutum ve kişilik bileşenlerini somut bir zemine oturtabilmek üzere yıllardır hipotetik çalışmalar yapmaktadırlar (Smith, 2005). Smith bu kuramsal kavramların " geçerli bir şekilde ikna edici" (s. 396) ölçümlerini sağlamak adına önemli olduğunu belirtmiştir. Genel olarak, bir ölçüm aygıtının geçerliliği aslında bu ölçüm için niyetlenen olgunun ölçülüp ölçülmediği sorusuna karşılık gelmektedir.

Burada neyin öne çıkarılıp neyin geri planda kalacağına dair farkındalık oldukça önemli bir konudur. "Bilinç düzeyi" kavramı oldukça uzun bir süredir, üzerine düşünülen ve çalışmalar yapılan bir konudur. Bir asır kadar önce, psikolojinin en etkili teorisyenlerinden ikisi; fiziksel, zihinsel ve ruhsal bileşenler üzerinde çalışmış olan William James (1890) ile bilinçdışı, bilinç öncesi ve bilinçlilik kavramlarını ayırtmış ve literatüre kazandırmış Sigmund Freud (1905) bu konuyu psikolojinin temel açıklamaları için oldukça önemli bulmuşlardır. Bilinç ve farkındalık kavramları ile ilgili diğer olası öneriler o günden beri sunulmaktadır (örn. Block, 1995, Rosenthal, 1986).

Oldukça net bir şekilde ifade edilen "bilinç" farkındalığın söz konusu olması için gereklidir (Natsoulas, 1983) Zaman içerisinde eklenen kavramlarla kafa karıştırıcı bir hal olsa da bu çalışma için önem teşkil eden kısmı, kişilerin öz-bildirim vasıtasıyla kendi niteliklerine dair bilgi verirken içinde buldukları durumdur.

Güncel modeller, özellikle "öz-farkındalık" adı verilen bir bilinç üstü formun iki boyutunun ne olduğunu göstermektedir. Burada, benliğe dair bilginin zamanı ve karmaşıklığı dikkat çekicidir. Hem geçmişe dair bir takım niteliklere sahip olduğu izlenebileceği gibi, hem de gelecek yönlerini incelemenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Kısacası bireylerin bilinçli oldukları durumlarda kendilerine dair farkındalık geliştirerek bilgi vermeleri muhtemeldir. Daha öncede vurgulandığı gibi kişinin somut olmayan niteliklerinin belirlenmesi ve ölçümlenebilmesi ancak kişinin kendi bildiriyle mümkün olacaktır. Bu açıdan öz-bildirim yönteminin, sosyal bilimler alanının en çok kullanılan yöntemlerinden biri olmaya devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1.2. Öz bildirim (self-report)

Paulhus ve Vazire (2007)'nin "kişiden başka hiç kimsenin ona dair daha fazla bilgiye erişimeyeceği" (s. 227) gerçeğini bize hatırlatarak; bu bilgilerin kişi farkında olmasa bile motivasyon ve diğer iç gözlem gibi detaylar ile zenginleşerek açığa çıkabileceğini belirtmişlerdir.

Öz-bildirim methodu bilgi almak adına en kullanışlı, tutum ve davranışı ölçülebilir kılan bir yöntem olarak kabul edilmektedir bunun yanı sıra çeşitli araştırmalar ile birçok farklı probleme sahip olduğu da gösterilmiştir.

Daha önce üzerinde durulduğu gibi öz-bildirim methodu ile bilgi almaya dayalı araçların kullanımı avantajları yanında birçok dezavantaj da getirmektedir. Sağladığı aynı anda çok sayıda katılımcıyı dahil edebilme ve oldukça kısa zamanda, çok düşük maddi giderlerle verilere ulaşma imkanları ile özellikle niteliksel çalışan araştırmacıların öncülü haline gelmiştir. Kısa zamanda birçok insana az emek ile ulaşabilmek adına öncelikli tercih edilmektedir. Öz-bildirimli ölçme araçlarının bu faydaları yanında, verilerin geçerlilik ve güvenilirlikleri açısından hatırı sayılır öneme sahip, uzun zamandır aşılması adına çalışılan bir sorundan da bahsetmek mümkündür. Bu sorunlardan çalışmamıza yön veren görece en belirgin olanı bireylerin, sosyal istenirliğe olan eğilimleridir. Bu kapsamda öz-bildirim avantaj ve dezavantajları ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.1.2.1. Öz bildirim tekniğinin avantajları

İnsanın kendi kişilik ve niteliklerine dair en güvenilir tanığın yine kendi olduğu, ondan başka kimsenin daha fazla bilgiye erişiminin söz konusu olmadığı tartışılmaz bir gerçektir ve literatürde ilgili birçok konuda akademisyenler tarafından desteklenmektedir. Bu doğrultuda öz-bildirim methodunun ilk olarak, kişinin kendini

geniş bir zaman dilimi dahilinde, sahip olduğu tüm davranışlar ile gösterebilmesi adına büyük bir fırsat verdiğini söylemek mümkündür.

Öz-bildirim methodunun popülerliği doğrultusunda, bu popülerliğin devamını sağlayacak ikna edici bir takım avantajlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar, kolay tahmin edilebilecek şekilde genel olarak; bilgi zenginliği, motivasyonun varlığı, nedensel gücü ve pratikliği içerir. Araştırmaların önemli bir çoğunluğu bu olguların hepsini desteklemektedir (örneğin; Lucas ve Baird, 2006).

Yorumlama kolaylığı, öz-bildirim methodunun seçimi adına öncelikle önem taşımaktadır. Alınan geniş ve kapsamlı verileri değerlendirme böylelikle çalışma/araştırma kapsamında kullanabilme adına oldukça faydalıdır. Bazı kültürler içinde bir takım farklılıklar olabilse dahi genel olarak hemen hemen her konu hakkında bilgi toplanabildiği, kimlik bilgilerine ulaşılmayacak şekilde bilgi istendiği için kimsenin güvenliğine dair sorun oluşturmadığı düşünülmektedir.

Kişiden bilgi alımına dair öz-bildirim yöntemi, popüler oluşunu ayrıca kullanım rahatlığı ve ucuzluğuna da borçludur. Çünkü çok hızlı bir şekilde, oldukça fazla insana ulaşabilmek, veri toplarken maddi herhangi bir sıkıntı yaşamamak tercih edilirliliğini arttırmaktadır. Bunlar dahilinde bir diğer etki de ekonomik oluşuna yöneliktir. Sadece hedef kişinin işbirliğini gerektiren, diğer, deneğin davranışlarını derecelendirme, tutum değerlendirilmesi, ya da biyografik verilerin toplanması gibi yöntemlerin aksine araştıran kişinin manipulasyon ve dolayısıyla aktifliği söz konusu değildir.. Bu sebeple öz-bildirim methodunun daha verimli olduğunu söylemek mümkündür. Birçok hassas konunun, yüz-yüze konuşulması zor olduğundan da tercih edildiği bir gerçektir. Ayrıca yüzlerce değişkeni bir oturuşta kolayca toplayabilmek ve birbirleriyle ilişkilendirebilmek mümkündür.

Kişinin kendi kendine uygulayabilmesi mümkün olduğu için, dürüstlüğü ve samimiyete güvenmek esastır. Yazılı ifadenin var olması ileride kullanımı adına da kolaylık sağlamaktadır.

1.1.2.2. Öz bildirim tekniğinin dezavantajları

Öz-bildirim yönteminin de diğer değerlendirme yöntemleri gibi birçok sorundan muzdarip olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; eğilimler neticesinde bir yönün ağır basması, öncelik etkisi (ilk izlenim ile tutarlı bir şekilde yorumlama eğilimi) ve sonralık etkisi (sonradan görülecek olanlar ile oluşturulan tutumun daha kalıcı olması ve bu şekilde cevaplama eğilimi gösterilmesi), zaman baskısı ve tutarlılık motivasyonu olarak sıralanabilir.

Öz-bildirim yönteminde, geniş kapsamlı bir sorun güvenilirliğinden bahsetmek mümkündür. İnsanların kendileri hakkında söylediklerine nasıl güvenileceği konusunda birçok soru işareti mevcuttur. Açıkçası, doğruluğun, kendilik algıları ile doğrudan şekilleneceğini söylemek mümkün değildir (Sedikides & Strube, 1995). Kendilik algısında olduğu gibi diğer güçlü güdüler arasında tutarlılık arayışı mevcuttur. Bunlar; kendini geliştirme ve kendini sunma olarak ifade edilir. Katılımcıların samimi ve anlayışlı olmak adına ellerinden geleni yaptıkları durumlarda bile, öz-bildirim methodu neticesinde yanlış bilgi alımı söz konusu olabilir. Bunun sebebi kendini aldatma ve bellek gibi sınırları olan bir olgunun varlığı dolayısıyladır..

Yüz-yüze görüşmeler bağlamında öz-bildirim yöntemi; öz-bilinç, uyum, aktarım ve modelleme gibi diğer etkilerin varlığı ile geçerlik ve güvenilirlik adına oldukça geniş bir yelpaze sunmaktadır. Son zamanlarda artış gösteren bilgisayar ortamında test

(Butcher, 2003) ve İnternet anketleri (Gosling ve ark., 2004) de cevapların geçerliliğine dair sorun yaşatmaktadır.

Öz-bildirim envanterleri gözlem teknikleri açısından tutum, davranış ve düşünceleri belirlemek adına oldukça sık kullanılan bir methoddur. Özbildirimde 1960'dan beri akademik dergilerde yayınlanan iş etiği üzerine yapılan ampirik çalışmaların etkisi oldukça önemlidir. Çünkü bu çalışmaların varlığıyla yaklaşık yüzde 88'inin güvenilir olduğu test edilmiştir. Kendi popülerliğine rağmen, özellikle de etik araştırmalara yönelik özbildirim, sosyal istenirlik sebebiyle bozulmuş bir sonuç şeklinde değerlendirilebilir (Randall & Femandes, 1991). Bu açıdan özellikle de tutum, davranış ve düşüncelere yönelik elde edilen bulguların tutarlılıkları ve geçerlilikleri problem teşkil edici bir noktaya gelmektedir. Sosyal istenirlik (SD) geniş sosyal istenmeyen özelliklerin inkarı ve sosyal gerekliliklerin içselleştirilmesi eğilimini ifade eder (Zerbe & Paulhus, 1987).

Zerbe ve Paulhus (1987) ve Ganster, Hennessey ve diğerleri (1983) gibi birçok araştırmacının yaklaşımı ile özbildirim çalışmalarında, sosyal istenirliğin sebep olduğu önyargıya yönelik değişkenler arasında ne gibi ilişkilerden bahsedildiğini görmek mümkündür. Ganster ve meslektaşlarına göre, bir sosyal istenirlik yanlılığı üç birbirini dışlayan modelden biri ile açıklanabilir. Bunlardan ilki, dürüst olmayarak, özgün davranmadan oluşturulmuş modelin hangi değişkenler ile yüksek düzeyde ilişki sahibi olduğunu belirlemektir (yani, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin özgünlük içermediği, sosyal istenirlik neticesinde olduğu durumlar). İkincisi ise bastırma yöntemiyle sosyal istenirliğin gerçek değişken ilişkilerini saklamasıdır. Bir başka deyişle dürüst olmayarak gerçeği saklama, böylelikle olması gereken ilişkilerin gözlemlenmesini engellemektir. Son olarak

sosyal istenirlik yanlılığına dair bağımlı değişken ile tahmin edilebilir etkileşime sahip olan bağımsız değişkenlerin moderatör modeli (bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi değiştiren moderatör değişken) içermesi de söz konusudur. Sosyal istenirliğin bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler kapsamında, bütüncül şekilde araştırılmasına yönelik modeller bu şekilde belirlenmektedir.

Örgütsel bilim literatüründe, bugün yaygın olarak iki bağımsız boyut (kendini aldatma ve başkalarını aldatma) faktör kapsamında ele alınan sosyal istenirlik önem kazanmaktadır. Bir kişilik özelliği olarak bakıldığında, sosyal istenirlik yoğun bir şekilde "sosyal onaylanma ihtiyacı" durumunu kapsamaktadır. Sosyal istenirliğin karakteristik bir öge olarak dikkate alınması halinde, sosyal istenirlik çoğu zaman "ayrıcalıklı istenirliği" (Gove & Geerken, 1977) kapsamaktadır. Giderek sosyal psikoloji literatüründe artan, büyük ölçekli yarı-deneysel ortamlarda yaygın olarak kullanılan kişilik tipi ölçümleri, tutum ve davranışları tahmin etmek adına karmaşıklıklara yol açtığı gibi durumsal ilişkiler doğrultusunda farklılıklar da yaratmaktadır (örn. McGuire, 1968; Jones & Nisbett, 1971). Sosyal açıdan onaylanma ihtiyacı üzerinde bağlanma kuramı kapsamında durulacaktır.

Tüm bulguların geçerliliğini etkileyecek yanlılık türleri; sosyal istenirlik yanı sıra kişinin araştırma amaçları dahilinde, hipotezler doğrultusunda cevaplaması olarak da kabul edilebilir. Bu yanlılık türleri, sadece araştırmacının değil katılımcının kendi eğilimleri neticesinde de şekillenebilir.

Öz-bildirim yöntemi bu ve bunun gibi birçok soruna rağmen hala sosyal bilimler kapsamında en çok kullanılan, en yaygın bilgi alma yöntemlerinden biridir. Bu tür problemlerin önlenmesi adına araştırmanın yapıldığı ortam ve uygulama süresince

yeterli gözlem yapılması gibi etkenlere önem verilmesinin sorunun azalmasına yönelik yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Talep özellikleri olarak tanımlanan olgu da katılımcı; araştırmaya dair kendisinden istenenler konusunda bazı beklentilere girildiğini kabul edebilir. Araştırmacının hipotezleri doğrultusunda, araştırmacının 'ne istediğini' anlayabilir ve böyle durumlarda verdiği tepkileri, tutumlarını şekillendirebilir. Bunu etkileyebilecek her türlü yorgunluk, bellek yükü, konfüzyon söz konusu olabilir.

Bu tür yanlılıklar göz önünde bulundurulduğunda bu çalışma kapsamında en çok üzerinde durulacak olan sosyal istenirlik bir sonraki başlık altında detaylıca ele alınacaktır.

1.1.3. Benlik Sunumu

Herkes diğer insanlar üzerinde yaptığı izlenimleri yönetmek için çalışmaktadır. Bu duruma öz-sunum denmektedir. Leary'e göre, (Leary, 1996: 17), "insanların başkalarına iletmek için hangi belirli özelliklere sahip olduğunu belirtmeleri adına geçen süreç" şeklinde ifade edilir. Daha spesifik olarak, öz-sunum, insan veya kuruluşlar gibi sosyal birimlerin, kendilerini gösterme yönetimlerine dair bir olgudur (Leary, 1996). Özsunum bilinçli olduğu gibi bilinçsiz de yapılabilir. Bu durum, sosyal etkileşimin düzgün işleyişi (Leary, 1996) için oldukça gereklidir. Bir takım büyük kutlamalar gibi çeşitli sosyal ortamlarda yeni insanlarla tanışırken, farklı kalabalıklarla bir araya gelirken, konuşmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için konuşma arkadaşı hakkında bir şeyler biliyor olmak gereklidir aksi halde devam etmek zorlaşacaktır. Bu bilginin tüm yaşam öyküsünü kaplaması gerekmediği gibi, karmaşık olması da gerekmez. Yani cinsiyet, yaş, kişilik, çekicilik gibi öğeleri içerebilir bir başka deyişle - başka biri tarafından gözlemlenebilir özellikleri-. Bu

özellikleri bir kişi için izlenim yaratmaya yardımcı olacağı gibi, onları olabildiğince yönetmek adına kişiye fayda da sağlayacaktır.

Bireysel farkındalık ile kişinin kendi kendini kontrol etmediği durumlarda, kişi kültürel veya toplumsal bir sınırdan uzaklaşabilir böylelikle ahlaki ya da sosyal bir sapma söz konusu olabilir. Bu, hem benlik hem sosyal çevre adına rahatsız edici bir durumdur çünkü tekrarlanabilmesi ve zarar içermesi olasıdır.

Öz-sunum birçok detayından ötürü sosyal psikoloji için oldukça karmaşık bir konudur ve dolayısıyla okumak için çok alt konu barındırmaktadır. Motivasyon, gücü ve etkisi, sosyal anksiyete, sosyal sermaye bunlardan bazılarıdır. Bu sebeple birçok kuram ve teori insanın kendini açıklama ihtiyacı ve bu açıklayışın biçimlenmesine etki eden faktörler etrafında şekillenmektedir. Kişinin kendi sunumuna dair en çok kullanılan method, öz-bildirim yöntemidir ve bu başlık dahilinde bahsedilen tüm istek ve arzular neticesinde, güvenilirlik başta olmak üzere birçok farklı problem taşıdığı düşünülmektedir.

Kişinin hangi durumda nasıl davranacağı, kendisini nasıl sunacağı tamamen kendisine bağlıdır. Bu açıdan özgün, kendine has, bireysel kontrollü ve tutarlı bireylerin sağlıklı olduğunu söylemek mümkündür.

1.2. Sosyal İstenirlik

Sosyal istenirlik; kültürel ve geleneksel değer ve yargılar kapsamında kabul gören ve onaylanan bir seri davranışın (ihtiyacı olana destek olunması gibi) mevcudiyetinden fazla gösterilmesi, toplum tarafından uygun görülmeyen, onaylanmayan davranışların (suç işlemesi dolayısıyla kendini kurtarabilmek adına akli dengesi

yerinde değilmiş gibi davranması; ya da madde kullanımı) durumların yok sayılması, gösterilmemesi şeklinde ifade edilmektedir (Akın, 2010, s. 4).

Sosyal istenirlik veya "iyi takliti" “kültürel olarak uygun ve kabul edilebilir bir şekilde yanıt verme ve bu şekilde onaylanma gereğini yansıtan bireysel farklılık değişkeni ve önyargılı tepkidir” (Crowne ve Marlowe, 1960, s. 350).

Bunu ilk bakışta tahmin etmek zor olsa da, sosyal istenirlik de, bireylerin değişim motivasyonuyla sorulara ne denli yönlü cevap verdiği, sonuçları etkilemektedir. Diğer bir yandan da, tedavi sağlayıcılardan gelen iyileşmeyi görmeye yönelik baskıları azaltmak adına sosyal istenirlik doğrultusunda cevap verme riski artış gösterebilir. Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ile ilişkili durumlarda da, damgalama ve ayrımcılık sorunlarının azaltılması adına benzer tepkiler söz konusu olabilir.

Sosyal istenirlik ve onaylanma arzusunun yüksek oluşuna dair, mevcut motivasyonun ağırlaştırmısından bahsetmek mümkündür. Yani, sahip olunan motivasyonun sosyal istenirlik ve onaylanma arzusu doğrultusunda yoğunlaşması olasıdır. Özellikle mevcut yanlı yanıtları ortaya çıkarmak adına, bazı öğelerin ve bu bağlamda bazı methodların (rneğin, yüz yüze mülakatlar vs bilgisayar ortamında alınan bilgilerde) nemi gözler önüne serilmektedir. Ayrıca, sosyal istenirlik etkileri ölçeklerin özellikleri ve uygulama yöntemleri ile ilişkili de ele alınabilir. Ne olursa olsun, farklılaşma ölçümünü bozan derecede sosyal istenirlik, değişim ölçekleri ve tedavi katılım aşamasında gözlemlenmeli ve saptanmalıdır.

Bağımlılık, psikolojik rahatsızlık sahibi olma gibi durumlarda, sosyal istenirliğin kendisinin doğrudan tedavi kalıcılığını etkileyebilir olduğunu söylemek mümkündür. Teorik olarak, sosyal onay arzusuna sahip olmak tedavi sürecine katkıda bulunabileceği gibi tedavinin kalıcılığını zayıflatabilmektedir de. Çünkü kişi, alkolik,

şizofren gibi etiketlerin yöneltmemesi adına cevap verme eğilimi gösterebilir. Bu doğrultuda, sosyal istenirliğin göz önünde bulundurulması, nötr görünmek veya damgalamaktan kaçınmaya yönelik durumların kaale alınması önemlidir.

Sosyal istenirlik; bireylerin kendi kendine bildirimde buldukları raporlama türlerinde, doğru ve dürüst bir şekilde cevap verme yerine iyi görünmek adına yanıt verme eğilimlerini ifade eder. Örneğin, insanlar sosyal gereklilik içeren dini hizmetler (Hadaway, Marler, ve Chaves, 1993) ve oylama (Silver, Anderson ve Abramson, 1986) gibi davranışları, olduğundan daha da yüksek oranlarda, toplumsal olarak istenmeyen; madde bağımlılığı (Mensch & Kendel, 1988), iflas (Locander, Sudman, & Bradburn, 1976), vb. davranışları ise olabildiğince az ya da hiç yokmuş gibi belirtme eğilimindedirler. Özbildirim özelliği de kişilik özellikleri (Crowne ve Marlowe, 1960), tutum (Arkin ve Lake, 1983), davranış (Goode ve Hatt, 1952), ve psikopatoloji (Gough, 1952) gibi ölçümleme konularında gözlemlendiği bilinmektedir.

Sosyal istenirliğin önemine dair genel kabule rağmen, çözülmemiş bir dizi sorundan bahsetmek mümkündür. İlk olarak, ne ölçüde sorun teşkil ettiğine dair bazı tartışmalar mevcuttur. Ne tür bir sosyal istenirliğin aslında öz-bildirim için sorun teşkil edeceğine dair; birçok araştırmacı fikir beyan etmiştir ve bunların birçoğu sorunun abartıldığı doğrultusundadır. Örneğin, Diener (1984) ve McCrae (1986), sosyal istenirliğin öznel iyi olmanın değerlendirilmesinde küçük bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Kişinin kendi öz kabulü ve kendini iyi hissetmesi adına daha yüksek düzeyde sosyal istenirlik sahibi olduğu görülebilir. Krosnick (1999) oy verme davranışı raporlarında sosyal istenirliğin abartılmış olduğunu aslında düşünüldüğü kadar fazla orana sahip olmadığını vurgulamıştır.

Burada önemli bir vurgu, sosyal istenirlikte bireysel farklılıklar olduğu ve verilen cevabın önyargılı bir yanıt olmaktan çok, bilinçli davranış (örneğin, McCrae ve Costa, 1983) gibi kişilik niteliklerin etkisi altında da kalmasıdır.

King ve Bruner (2000), toplumsal istenirliğe yönelik baskılayıcı veya oldukça az önemsenen değişkenler arasındaki ilişkileri, bağımlı ve bağımsız değişkenler kapsamında yapay bir bağlamda ele alırlar. Böylece, sosyal istenirlik ölçümünün, araştırma durumu gerektirdikçe uygulanması gerektiği öne sürülmüştür (Sullman & Taylor, 2010).

Psikolojik bir kavram olan sosyal istenirlik, orijinalinde tek boyutlu bir yapı olarak tanımlanmıştır, ama büyük bir teorik tanımı mevcut değildir. Edwards (1957) çalışmalarını ampirik bağlantılarla toplayarak sosyal istenirlik kavramının hangi alanlara nüfuz ettiğini araştırmıştır. Sosyal istenirlik kavramını "kişinin sosyal istenirlik ölçek değerleri ile sosyal açıdan istenmeyen ölçek değerleri arasındaki kendini tanımlama eğilimi" (Edwards, 1957, s. 6) şeklinde ifade etmiştir. Yani sosyal açıdan reddedilme ve sosyal açıdan istenilme, kendini tanımlama doğrultusunda nasıl bir eğilim düzeyi ifade ediyorsa, bu açıdan önem taşımaktadır. 50 yıldan fazla bir süre araştırmalarını yanıt stilleri üzerinde sürdürmüş olması, bu konudaki tartışmalara katkı sağlamasını, sosyal istenirlik ile ilgili de çalışmasını sağlamıştır. Bu, kontrol edilebilir olması yanında sıkıntı yaratan, kendi başına teorik önem taşıyan bir değişken olarak kabul edilmesini sağlamıştır (Nederhof, 1985).

Sosyal istenirlik konusundaki tartışmalar esas olarak 1960'larda yanıt stilleri veya tipleri konularında yapılan araştırmalarda (Rorer, 1965) gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Rorer yaptığı incelemede, sosyal istenirlik kavramını dışlamış olsa da, Block (1965)'un incelemesi bazı durumlarda sosyal istenirlik önemine dair

argümanların gücünü göstermede etkili olmuştur. Sosyal istenirlik hakkında aynı zamanda, Crowne ve Marlowe (1960) çalışması da önemlidir. Yanıt verme davranışında, sosyal istenirlik kadar etkili bir kavramın söz konusu olmadığı ve büyük olasılıkla sosyal olarak onaylanma ihtiyacının, somut olarak gözlemlenmesi şeklinde ifade edilmesinin mümkün olduğundan bahsetmişlerdir (Crowne ve Marlowe, 1960).

Sosyal istenirliğin diğer yönleri Hartshorne ve May (1930)'in çalışmalarından elde edilmiştir. Bu çalışma kasıtlı olarak hataların gizlenmesi veya pozitif özelliklerin abartılmasını amaçlayan kendilik sunumunu belirtmektedir. Kişilerin kendilerini bu şekilde, belirli amaçlar ve arzular doğrultusunda manipüle etmesi sosyal istenirlik yapısı ile ilgili fikirlerin geliştirilmesine imkan vermiştir. Bunun nedeni, kasıtlı olarak aldatmaya yönelik durumların, sosyal istenirlik özelliklerine ve diğer yönlerine dair farklı bakış açıları yaratabilmesidir. Nitekim buradan hareketle, Sackheim, Gur vd (1978) çalışmalarını genişleterek; kendini aldatma ve diğerlerini kandırma kavramlarını tanımlamışlardır. Bu etki etme ya da izlenim yönetiminin tanımlanması birçok başlangıç için yardımcı olmuştur. Böylelikle, temaruz adı verilen psikolojik taklit üzerine de geniş bir literatür katkısı sağlamıştır. Ayrıca, ölçümlemede vücut diline yönelik araştırmaların oluşturulması da mümkün olmuştur (Rogers, 1997).

Günümüzde, buna yönelik hala kullanılmakta olan çalışma Paulhus (1984)'in Aldatma Ölçeği, istenen doğrultuda kendini aldatma ve izlenim yönetimi gibi boyutları içermektedir (Paulhus, 1991). Paulhus sosyal istenirlik kavramını geleneksel kendini aldatma kavramının bir yansıması olarak görür. Buna karşılık, izlenim yönetimi hem kavramsal ve ampirik olarak kendini aldatmadan farklıdır ve

kendini olumlu bir tablo içinde sunmak adına bilinçli bir çaba gerektirir. Eğer sosyal istenirlik yapısı, gerçekten öz-bildirim araçları yoluyla kişilik değerlendirmesi için yaygın şaşırtmaların ötesinde kendi içinde kişiliğinin temel bir niteliğini yansıtan bu özelliklere sahipse, o zaman teorik olarak anlamlı bir bütünlüğe uyması gerekir. Öncelikle asıl etkisi, diğer özelliklerin yorumlanmasını zayıflatmak olduğundan sosyal istenirlik yıllardır, pek çok psikolojik kategoride ilgi konusu olmuştur. Öte yandan, sosyal istenirlik kendi içinde anlamlı bir özelliktir, sonrasında çeşitli yöntemlerin incelenmesi ve nasıl kavramsallaştırıldıkları ile ilgili özellikler önem kazanmıştır. Sosyal istenirlik ile bir şekilde bağlantılı olabilen, muhtemel birçok özellik de söz konusu olduğundan oldukça geniş ve kapsamlı bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Kısacası, sosyal istenirlik yaygınlığı ve etkisine dair netlik kazanılmamıştır. Ayrıca, sosyal istenirliğin kavramsallaştırılmasının nasıl olması gerektiği de yeterince açık değildir.

Sosyal istenirliğin en iyi bilinen ölçümlerinde (örneğin, Crowne ve Marlowe, 1960; Edwards, 1957) birbirleri ile yüksek düzeyde ilişki gözlemlenmemiş olması, bu araştırmacıların sosyal istenirliği farklı şekilde tanımlayıp kavramsallaştırdıkları düşüncesini doğurmuştur. Bu doğrultuda, Paulus (1984) sosyal istenirliğin iki bağımsız faktörle değerlendirilmesinin önemini savunmuştur. İlk olarak izlenim yönetimi adlandırılan olgu, kişinin kasıtlı olarak olumlu bir sosyal görüntü oluşturmak için cevap verme eğilimini ifade eder; diğer kişileri aldatma amacı gütmektedir. Diğer faktör ise kendini kandırma olarak adlandırılır, ve kişinin dürüst olarak kendini aşırı olumlu sunması anlamına gelir.

1.2.1. Sosyal İstenirliğin Boyutları

Sosyal istenirlik doğrultusunda bireylerin kendilerini mevcut kültürel normlar dahilinde iyi gösterme eğiliminde olduğunu biliyoruz (Mick, 1996). Bu özelliğin yüksek puana tekabül ettiği kişilerde, özellikle ihtilafli veya hassas konularda (örneğin ayrımcılığa karşı tutumlar) üzerinde, dürüst cevaplar vermeyerek kendilerini olumlu bir imaj dahilinde sunma çabaları aşıkardır. Kendini aldatma (katılımcı kendisinin pozitif niteliklerine ziyadesiyle inandığında) ve izlenim yönetimi (katılımcı kasten/bilinçli olarak kendisini daha olumlu bir imaj sağlama çabasında olduğunda) olarak iki ayrı boyuttan bahsedilir (Paulhus, 1984). Burada iki faktör arasındaki en önemli ayırım diğerlerinin istek ve beklentilerine yanıt verme ya da vermeme durumudur.

1.2.1.1. Kendini Aldatma (self-deception)

İzlenim yönetimi bir "ahlaki yanlılık" iken öz-aldatma bir "egoist yanlılık" ı ifade eder (Paulhus ve John, 1998). Daha spesifik olarak, kendi kendini aldatmanın sosyal ve entelektüel yeteneklerine dair aşırı güveni ifade ettiğini söylemek mümkündür. Paulhus (1984) sosyal istenirlik için iki bileşenden biri olarak kendini aldatmayı belirtirken kendini aldatmanın da iki ayrı nitelikte ele alınması gerekliliğini vurgulamıştır. Bunlardan ilki, pozitif özelliklerin daha yoğun atfedilmesi hali ile ilgilidir; diğer bileşen ise olumsuz niteliklerin reddidir (bir nevi kendini aldatıcı inkar). Yani birinde kişi başarısını, tutumlarının olumlu taraflarını, niteliklerinin olumlu yanlarını abartarak anlatıyorken, diğer tarafta istenmeyen taraflarını görmezden gelerek inkar ya da red etmeyi seçebilir. Bu seçim çoğu zaman bilinçli değilken, bilinçli olduğu durumlar da söz konusudur. Kendini aldatma, bireyin dürüst olmak istediği ve bunun için emek harcadığı durumlarda dahi gözlemlenebilen bir yanlış bilgi verme eğilimidir.

Öz-aldatma kişinin pozitif öz-imağının gerçekliğine gerçekten inandığı, diğerlerini kandırma niyeti taşımadan, inanılanın belirtildiği bir durumda, fark edilmesi çok daha zor olacaktır.

Sonuç olarak, Paulhus (1984) sosyal istenirlik için iki bağımsız boyuttan bahsetmiştir. Bunlar içinde farkına varılması ve önlenmesi görece en zoru kendini aldatmadır. Sackheim ve Gur (1978) tutum ölçme ve dengeye dair oluşturdukları 40 maddelik anketin geçerlik ve güvenilirlik düzeylerini oluşturmuşlar ve Paulus ile benzer şekilde öz-aldatmanın izlenim yönetimine nazaran daha bilinçsiz bir süreç olduğuna vurgu yapmışlardır.

Literatürdeki örnekleri araştırıldığında; öz-aldatmada adı üzerinde bireyin kendisine yönelik bir aldatmanın söz konusu olduğunu, izlenim yönteminde ise diğerlerine yönelik bir aldatmadan bahsetmenin üzerinde durulması gerekliliğinden bahsedilebilir.

1.2.1.2. İzlenim Yöntemi

Diğerlerinin kendisini nasıl algıladıkları ve değerlendirdikleri ile ilgili olma doğrultusunda, kişilerin, genellikle başkalarının kendisi hakkında nasıl bir izlenim oluşturacağına dair etki oluşturma eğilimi gösterdikleri bilinmektedir (Leary, 1996).

İnsanlar, diğerlerinin bulunduğu ortamlarda, belirli bir izlenim yaratma çabası dahilinde kişisel nitelik ve davranışlarını manipüle etmektedirler.

Kimsenin başkaları üzerinde bıraktığı izlenimlerini umursamadığı bir toplum düşünüldüğünde, tembel insanların öz bakımlarına oldukça az zaman harcamaları (özellikle de kalabalık toplu taşıma araçları ve kalabalık mekanlar düşünüldüğünde), ya da rahatına düşkün avukatların pijamalı bir şekilde mahkeme salonunda dava

sunacakları bir profil akla gelebilir. İnsanlar, bu tür bilinçli sunumları, ilişkileri başlatma veya geliştirme amacı taşıyan, özellikle de bir şey elde etmelerinin söz konusu olduğu durumlarda gösterirler. Benlik-sunumları; bir işe kabul edilmek, çekici bulunmak gibi durumlar söz konusuysa, daha da önemli bir hale gelmektedir. Bu, kişinin nasıl görüldüğünü, koktuğunu, nasıl davrandığını sıklıkla gözden geçiriyor olması açısından anlamlıdır ve iletişimi kolaylaştırmak adına önem taşır. Genellikle, "bizim davranışlarımız [...] başkalarının izlenimleri ile endişeleri arasında kısıtlıdır" (Leary, 1996: 3). Eğer bir kısıtlama söz konusu değilse, kişi kendini utanç verici bir konumda bulabilir.

Görüldüğü üzere izlenim yönetiminin kendini aldatmadan en büyük farkı; kişinin bilinçli ve istekli bir şekilde kendini olduğundan farklı, toplumsal beklentilere daha iyi cevap verecek şekilde, olumlu niteliklerinin daha yüksek olduğu bir konumda gösterme arzusudur. Kişi sadece kendini kandırmakla kalmamakta diğer insanları ikna etme çabası da gütmektedir. Bu sebeple özellikle tutum ölçme durumlarında dürüst davranmayacak, toplumda hoş görülen, onaylanıp destek verilenin üzerine devam edecektir. Bu da gerçek duygu ve düşüncelerine erişimi imkansız hale getirecektir.

İzlenim yönetiminin kişiler için üç genel işlevinden söz etmek mümkündür. Bu işlevler öncelikli olarak kişilerarası ilişkileri daha iyi bir seviyeye çıkarma, kabul görme, diğer insanların saygısını kazanma, pozitif duyguların artımını sağlama şeklindedir (Leary, 1995). Spesifik olarak, yaşamı süresince hayatının her alanında kendisine dair farklı beklentilerin olduğu bir kişi olarak devamlı onaylanma, kabullenilme dolayısıyla takdir edilip desteklenme amacı taşıması, çevredeki herkesi etkileme, olumlu izlenim bırakma ve takdir toplamaya yönelik hareket etmesine

neden olacaktır. Bu eylemler kimi zaman farkındalıkla, bilinçli bir şekilde olurken kimi zaman bilinçsiz olarak da şekillenebilir.

İzlenim yönetimine dair literatürde bilinen ilk resmi araştırma önemli bir sosyal bilimci olan Goffman (1982)' a aittir. Literatüre bu konuya dair en belirgin katkısı, 1959 tarihinde sunmuş olduğu "The Presentation of Self in Everyday Life" kitabıdır. Burada üzerinde durduğu üzere, izlenim yönetimi, kişinin günlük aktiviteleri dahilinde kendini başkalarına ifade ediş, gösteriş tarzı, diğerlerinin kendisine dair düşündüklerini manipüle etme ve diğer insanların algısına yönelik sürekli bir kontrol hali söz konusudur (Bacanlı, 1990). Hiç kuşkusuz ki insan yaşamı süresince birçok farklı rolü üstlenmekte ve hayatının önemli bir kısmını bu rollerin kendisinden beklediğini vermayla geçirmektedir. Tüm bu rollere ait kimlikler aslında tek bir insanken farklı farklı birçok dağılma yaşandığı için tek bir izlenim elde edimi söz konusu olmayacaktır. Bu sebeptendir ki sürekli bir kontrol ve diğer insanların gözündeki profil/ıma sorgusu söz konusudur (Rosenfeld vd, 1995).

Kişinin ilişkilerini sürdürebilmesi için diğer insanların gözündeki kendisini görmesi ve bu doğrultuda davranması gereklidir. Bu sebeple izlenim yöntemi ekstra bir önem kazanmaktadır. Kişinin kendini olduğu gibi var edebildiği durumlarda izlenim yönteminde kontrolü sağlayacağı bu sebeple özüyle uygun bir şekilde gerek kendine gerek çevresine dürüst davranacağı düşünülmektedir.

Kendini aldatmadan ayrılan tarafla beraber kişilerarası ilişkiler, bağlanma stilleri, onaylanma ihtiyacı doğrultusunda farklılık gösteren, dolayısıyla daha geniş kapsamlı bir bakış açısı gerektiren izlenim yönteminde, kişilerin daha bilinçli ve istekli bir sunuş tarzı olduğu ve bunu koruma güdüsüyle hareket ettikleri bilinmektedir. Bilinçli bir durum söz konusu olabileceği için daha tehlikeli bir tür olduğu söylenebilir.

1.2.2. Bağlanma Kuramı ve Onaylanma İhtiyacı

Bağlanma kuramını literatüre kazandıran araştırmacı Bowlby (1969), bireylerin özellikle de kendileri için önemli diğerlerine (significant others) dair sahip oldukları yoğun duygusal bağlar şeklinde ağıkladığı bağlanmayı, biręok eğilim ve faktör ile ilişkilendirmiştir. Bowlby, temelde erken çocukluk deneyimlerinin önemini vurgulayarak geliştirmiş olduğu kuramında Freud'un (1905) psikodinamik bakış açısından yola çıkmıştır. Bunu yaparken anne ya da kişinin bakımından sorumlu olan kişiye temel almak önemlidir. Bu açıdan, tüm insanların sosyal ilişki kurma, kabullenilme ve güvenli bir ortamda yaşama ihtiyaçları doğrultusunda bakıcı/annesi başta olmak üzere ilişkiye girdiğini ve böylelikle bir takım bağlanma stilleri geliştirdiğini belirtmiştir (Bowlby, 1982).

John Bowlby (1969), bağlanma kuramı kapsamında kişilerin yakınlarındaki diğerlerinden ilgi bekledikleri ve yaşadıkları farklı deneyimler neticesinde farklı bağlanma stilleri geliştirdiklerini ifade etmiştir. Bu doğrultuda Bowlby üç bağlanma stili belirlemiştir. Bu bağlanma stillerini oluştururken ne tür kabullenilme ya da reddedilme yaşadıkları özellikle önem taşımaktadır. Bunun sebebi, sağlıklı olarak vurgulanan, güvenli bağlanma tarzlarının, ancak kişilerin yakınlarının, ilgili ve sorumluluk sahibi oldukları zamanlarda sağlanıyor olmasıdır. Onaylanan, destek gören ve böylelikle kendini olduğu gibi ifade edebilen kişi güvenli ilişkiler oluşturarak hayatını devam ettirebilecektir. Buna karşılık olarak kimi zaman onaylanmayan, kimi zaman reddedilen birey; erken çocukluk deneyimlerinde de maruz kaldığı tutarsız, kimi zaman duyarlı kimi zaman ilgisiz ve tepkisiz olarak algıladığı bakıcı tavırlarından ötürü güvensiz ilişkiler geliştirme potansiyeli taşıyacaktır.

Üzerinde önemle durulması gereken nokta, kişilerin özellikle de erken çocukluk deneyimlerinde maruz kaldıkları sevilme, sevilme, ilgilenilme ya da ilgisiz bırakılma gibi olguların temelde onaylanmaya, sevilmeyle layık görülme neticesinde değerlendirilmesidir. Bir başka deyişle, birey sevgi görüp onaylanıyorsa bu onun sevildiği, buna değer görüldüğü anlamına gelmektedir. Saplantılı bağlanma şeklinde, onaylanıp destek görmemiş bireylerin ileride diğer insanların onay ve kabulüne yönelik saplantılı bir ihtiyaç duydukları ve bu doğrultuda tüm zamanlarını beğenilme, takdir görmeye harcadıkları gözlemlenmektedir. Bu onaylanma ihtiyacı ve ilişkilere dair oluşturulan saplantı kimi çalışmalarda depresyon belirtileri ile ilişkilendirilmiştir (Çalışır 2009).

İnsanlar, çalışma modellerinde ilgili kişileri kendi deneyimleri dahilinde içselleştirdikleri şekilde; sevginin değerli veya değersiz oluşu, güvenilirlik-güvenilmezlik gibi karakteristik özelliklerle kodlarlar. Bu zihinsel şemalar bir kez belirlendikten sonra işlevsellik kazanırlar ve yaşamboyu süreklilik gösterirler. Böylelikle temelde var olan onaylanma ihtiyacı tatmin edilirse, kişinin kendine güvenen, başarılı, sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilen biri olması beklenilecektir.

Psikodinamik açıdan bakıldığında, Winnicott (1965) ve Horney (1951)'in özellikle çocukluk döneminde dış etkileri içselleştirmenin, kendine yabancılaşmaya sebep olabileceğine odaklandıkları görülmektedir. Kendine yabancılaşma da bir psikopatoloji nedeni olarak görülmüştür. Varoluşsal açıdan bakıldığında, Yalom (1980) özellikle kendine yabancılaşma üzerinde durarak özgünlüğün temelinde bulunduğunu ve ruhsal sıkıntıya bunun neden olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak toparlanması gerekirse, insanlar onaylanma ihtiyacı ve kabullenme içgüdüleriyle doğan sosyal varlıklardır. Bu doğrultuda gerek sahip oldukları motivasyon gerekse zorunluluk gereği karakteristik yapıları ve bütünlüklerini oluştururken diğerlerinin gözünde nasıl olduklarını ziyadesiyle önemsemektedirler.

Kişilerarası etkileşim ve ilişkiler için son derece önem teşkil eden bağlanma stilleri, yaşamboyu sürekliliği ve temelini ilk çocukluk deneyimlerinden alan yapısıyla diğerlerinin bakış açısını nitelendirmektedir. Bu şekilde yaklaşıldığında “yanlılık” adına ne denli ilişkili olduğu fark edilmektedir. Diğer insanlarla olan ilişki kalitesi ve türü neticesinde şekillenen bu durum, kişilerin kendilerine dair olanın cevabını verirken, analizini sağlarken de kuşkusuz ki kendini gösterecektir.

1.3. Özgünlük

Psikoloji içinde oldukça önemli bir yeri olan özgünlük kavramının geçmişi eski Yunan felsefesine kadar takip edilebilir. Bireyin özgünlüğüne yönelik "kendi özündeki gerçeklik" "kendini tanıma" gibi tanımlar yapılmıştır. Ancak, özgünlüğe dair kişinin davranış, bilgi, tutum bütünlüğü hiçbir ana temel üzerinde şekillenmemektedir dolayısıyla literatürde tek, tutarlı bir tanım mevcut değildir. Tek bir perspektifte, tarihsel analizler, klinik tedavi, sosyal-psikolojik perspektifler ve gelişimsel formülasyonlar ile tanımlamak yerine, parça parça özgünlüğün farklı yönlerini bağlantısız ve bağımsız olarak ele almak önemlidir ((Joseph & Linley, 2006).

Özgünlüğe yönelik Wood ve diğerleri (2008) çalışmalarında, kişi merkezli bir yaklaşım kabul etmiş ve üç temel boyuttan söz etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki olan öz-yabancılaşma, kişinin şuur dahilindeki

farkındalığı ile gerçek deneyimleri arasındaki tutarsızlığı ifade etmektedir. Bu boyut arttıkça, psikopatolojik belirtilere dair yönelim de artacaktır. Kişinin kendini tanımmaması veya kendi nitelik ve kimliğinden uzaklaşması bu kapsamda değerlendirilebilir. İkinci boyutunda ise kişinin şuur dahilinde algıladığı deneyimleri ile göstermiş olduğu davranışları arasındaki uyumun kapsadığı özgün yaşamdır. Bu boyut kişinin biyolojik, duygusal ve mental tüm bütünlüğü ile ilişkili değerlendirilir. Kendine karşı dürüst olma ve sahip olduğu bütünlüğü olduğu gibi kabul etme bu açıdan önemlidir. Son boyutta ise, kişinin diğer insanlara olan etkisi ve diğerlerinin beklentilerine uygun şekilde davranması gerektiğini kabulü söz konusudur (Wood ve diğerleri, 2008).

Birçok danışmanlık psikolojisi bakış açısında, özgünlük; varlığın en temel yönünü sembolize eden bir kavram olarak görülmektedir (Rogers, 1961; Winnicott, 1965; Yalom, 1980 Horney, 1951). Bu araştırmacılar özgünlüğün basitçe psikolojik refah için gerekli bir yön veya öncül değil, refahın ve sağlıklı işleyişinin özü olarak nitelendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Böylece, özgünlük, artan psikopatoloji çalışmaları ile ilgili olarak ele alınmaya başlamıştır. Ancak, bu yaklaşım pek çok ampirik doğrulamaya tabi tutularak; özgünlük ve psikolojik refah arasındaki ilişkiye dair halen mevcut ampirik kanıtların söz konusu olamadığı ve özgünlüğün çok yönlü ele alınması gerektiği düşüncelerini belirlemiştir.

İçgörü; bölüm bölüm özgünlüğü keşfetmeden önce, bu özgünlük yapısını tanımlamak adına oldukça önemlidir. Bunu yaparken, kişi kendinin en değerli ve önemli kısımlarını daha gün yüzünde tutabilir ve bu doğrultuda hareket etmeye meyledebilir. Olduğundan farklı bir özü sahiplenebilir. Bu açıdan tutarlılık oldukça önemlidir. Bu birim için söz konusu ivme ile tutarlı olarak, kuramcılar ve

araştırmacılar, katılımcıların yanlılık düzeylerinin incelenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Klinik, sosyal-psikolojik ve gelişimsel literatür içinde, daha fazla önemin özgün davranış eksikliğine ayrılmış olduğu söylenebilir. Bu sebeple gizlilik, taklitçi eğilimler, kendini izleme, uyum ve kendini aldatma sıklıkla rastlanabilen durumlardır.

Özgünlük kavramı - 'kendi olma 'ya da' kendine karşı dürüst olma' ile ilişkilendirilir. Yanlılıktan uzak dürüst olmayı sembolize eder bu sebeple birey gerek kendine gerek diğerlerine karşı dürüstse özgünlük düzeyi de yüksek olacaktır. Bu sebeple modern ahlaki düşüncelerin merkezinde yer aldığı söylenebilir. Yine de şaşırtıcı bir kavramdır (Harter, 2002).

Bireyin kendini bütün olarak bilemediği, tanımlayamadığı ve kabullenmediği durumlarda çeşitli patolojik durumların söz konusu olduğu bilinmektedir. Bu patolojik durumlar, genel itibariyle bireyin kendine dair farkındalığı olmadığında tedavi açısından oldukça sıkıntılı bir hal almaktadır. Bu doğrultuda tedavi için özgünlüğün önemi tartışılmaz bir gerçektir (Yalom, 1980).

Kişi, kendini bireysel bütünlüğünü aslolduğu gibi kabul edip bununla bütünleştğinde yaşama dair kalite düzeyi artacak, öncelikli olarak kendine olan saygısı diğer insanlara yönelik de mümkün olacaktır.

1.3.1. Özgünlüğü Etkileyen Faktörler

Özgünlüğü dair mevcut literatür incelendiğinde, kişinin özgünlüğünün oluşabilmesi için öncelikli önem teşkil eden olgunun kişilik olduğu kabul edilmiştir. Bunun nedeni, bireyin karşılaşılabileceği her durumda yaşadıkları negatif olsa dahi birçok farklı etkiyle birlikte bir bütün olarak kabul edebilmesinin önemidir (Stout ve Kipling 2003). Kişi; iyi ya da kötü tüm nitelikleriyle kendini bir bütün olarak kabul

etmektedir. Diğer bir değişle; bütün olarak kendini gören bireyin hem kendine hem diğerlerine karşı dürüst olmasını kapsamaktadır. Yapılan çalışmalarda, bir takım faktörlerin ve şartların özgünlük derecelerini etkilediğini göstermektedir (McGraw 2001). Bu alışmalar değerlendirildiğinde özgünlük düzeyini arttıran faktörler adına önemli iki başlığın bireysel ve çevresel olduğu görülecektir.

Başlıklar; bireysel, ailesel ve çevresel boyutlarıyla ele alınabilir. Bireysel faktörlerde özgünlüğu olumsuz olarak etkileyen faktörler; alkol ve ilaç kötüye kullanımı, uyum sağlamakta zorlanan bir mizaca ya da kendini ifade etmekte sorun yaşayan bir kişiliğe sahip olma, düşük zeka düzeyi, fizyolojik ya da psikolojik bir hastalık, erken ocuk deneyimlerinde aşırı uyarılma, sosyal destekten yoksun olma, kabullenilmeme/red edilme ve akademik başarısızlık sayılabilir. Bu risk faktörlerine karşı özgünlüğu arttıran faktörler kişinin özgünlüğünü koruyan ve kişiye bağlı niteliklerden oluşan bütünlüğu koruyucu faktörlerdir. Bunlar gelişmiş seviyede zeka/bilişsel beceri, akademik kapasitenin pozitif algılanışı, gelişmiş öz-saygı, geleceğe yönelik plan yapabilme ve buna uygun davranma, pozitif/yapıcı düşünebilme, kontrolü bünyesinde bulundurarak buna uygun davranabilme, iyi derecede mizah yeteneği ve problemlerle başa çıkabilme stratejileri, empati, sorumluluk alıp yerine getirebilme ve diğer canlılara yönelik yardımda bulunma istek ve yetkinliğidir. Böylelikle kişinin benliğini bir bütün olarak kabul edeceği böylelikle özgün bir birey olacağı düşünülmektedir (örn. Kernis & Goldman, 2005; Lopez ve Rice 2006)

Ailesel risk faktörlerine gelindiğinde minimum üç kardeşi kapsayan bir ailede yetişme, psikolojik/fizyolojik bir probleme sahip olan ebeveyn, yine ebeveynlere yönelik suç eğilimli, madde kötüye kullanım geçmişi olma durumu, fikrine ve

bütünlüğüne önem verilen bir aile de yetişmesi, biyolojik evlat olmama hali, anne-babanın boşanmış olması, ebeveynlerden birinin vefatı ve ya tek biriyle yaşamı sürdürme, aile içinde fiziksel/ruhsal ya da duygusal şiddete maruz kalma gibi durumlar özgünlüğü etkileyen olumsuz niteliklerdir. Bunlar dışında olumlu etkileyen faktörler de en belirgin olanları pozitif geliştirilmiş anne-çocuk ilişkisi, sağlıklı iletişim, çocukların niteliksel bütününe yönelik saygı ve geleceğine dair pozitif beklentiler, aile ile birlikteliğin sürekliliği, kaliteli eğitim almış ebeveynlere sahip olma gibi niteliklerdir. Böylece kişilerin kendilerini olduğu gibi var edebildiği, kabul gördüğü bir toplumda özgünlüğünü koruyacağı düşünülmektedir (örn. Bettencourt ve Sheldon, 2001).

Çevresel faktörler değerlendirildiğinde yeterli düzeye erişmemiş sosyo-ekonomik durum, fiziksel/psikolojik ya da duygusal olmak üzere tüm istismar türleri, yetersiz imkanlar, barınma problemi, kasıtlı ya da kasıtsız gereksinimlerin karşılanmıyor oluşu (bunun içinde barınma, beslenme, sevgi ve ilgi düşünülebilir), negatif akran ilişkileri bireyin özgünlüğüne gölge düşüren nitelikler olarak görülmektedir. Çünkü kişinin kendi bütünlüğü kabul edip farkındalık sağlamasını zorlaştırmaktadır. Bu risk faktörlerinin yanı sıra çevresel koruyucu faktörlere değinildiğinde ön plana çıkan gerek yetişkinlerle gerek akran ilişkilerinde pozitif ilişkiler kurup devam ettirebilme, yeterince alınmış gelişime destek veren toplumsal kazanç, akademik alanda başarılı olma ve süreci tehdit etmeyen yapıcı nitelikler, pozitif akran ilişkileri ve örnek alınmasının zarar getirmeyeceği idoller göz önünde bulundurulmalıdır. Böylelikle birey öz bütünlüğünü koruyabilecek ve kendine karşı dürüst olabilecektir.

Kişinin kendini var etme sürecinde olduğu gibi sunabilmesi büyük çoğunlukta bunu yapabileceği bir ortamın sağlanıp sağlanamamasına bağlıdır.

Literatürde daha çok negatif kazanım ve kişilik bileşenleri, patolojik rahatsızlıkların varoluşu psikolojik iyi oluşa dair araştırmaların sayısındaki azlığı gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda negatif durumların tanımlanması ve başa çıkılma yöntemlerinin belirlenmesine daha çok önem verildiğini söylemek mümkündür. Yaşam memnuniyetini artırmak adına bireysel önemi üzerinde oldukça sık durulan özgünlük, bireyin denetimi ve bütünlüğü adına oldukça önemlidir (Lopez ve. Rice, 2006). Problemlerle başa çıkabilme, bireysel çöküntüyü önleme ve kendilik kontrolü, özgüven ve başarılı sosyal ilişkiler açısından geliştirici bir etkisi söz konusudur (Bonnanno, 2004). Gelişmekte olan esnekliği, bize yaşam büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaya yardımcı olur.

Bireylerin durum ne olursa olsun çevresel/dışsal faktörlerle etki altında kalmadan bir takım niteliklerini ve bütünlüklerini olduğu gibi korudukları bunu yaparken de herhangi bir yanlılık sergilemedikleri görülür. Bu işlevsel yeteneğin önemi yaşam kalitesi ve başa çıkabilirlik adına oldukça önemlidir. Sadece bu da değil kişinin kendini var olduğu gibi sunabilmesi bireysel inanç ve güveni de beraberinde getirecektir.

Psikolojik dayanıklılığın açıklanmasında da rol oynayan birçok faktörden biri olan özgünlük; yapılan çalışmalarda bireysel bütünlüğün korunarak patolojiden uzak durulmasının sağlanmasında oldukça etkili bulunmuştur (Haase 2004).

Toparlanacak olunursa, özgün olma, kişinin gerçekte sahip olduğu duygu ve düşüncelerini yaşamasına imkan vererek sahip olunan benliğinde de kaynağını oluşturmaktadır. Martens (2005), özgünlüğü kişinin sahip olduğu gerçek benliği şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla özgün olma da kişinin kendisine karşı dürüst olması beklenmektedir. Özgünlük, diğer insanların değer yargılarının, düşünce ve

ifadelerinin etkisinde kalmadan kişiye has seçilen bir yaşam stilini kapsamaktadır. Yaşanan deneyimler, tutum ve davranışlar doğrultusunda şekillendiği için genellikle kişiden kişiye değişiklik gösteren “eşsiz” bütünlüğü sembolize etmektedir. Böylesi bir yaşamda harekete geçmede, yani davranışı sunmada kişinin kendi duyguları, değerleri ve yorumlamaları liderlik etmektedir. Yönlendirici bir etkiye sahiptirler. Rogers (1968), kişinin benlik kavramı ve yaşantısı arasındaki uyumun özgün olmayı yansıttığını vurgulamıştır. Rogers, uyumsuzluğun kişinin kendi davranışları ve benliğinin yansıması arasındaki tutarsızlıktan kaynaklandığını belirtmiştir.

Öz-bildirim methodunda kişilerin özgünlüklerini korumadan kendilerini olduğu gibi anlatmamaları ve ifade etmemeleri araştırmaların sonuçlarına olan güveni de sarsmaktadır. Bu sebeple özgünlüğün korunabilmesi oldukça önem teşkil edecektir. Bu çalışmada kişilerin özgünlüklerini koruyarak sosyal istenirlik doğrultusunda yanlı cevap verme durumları incelenmektedir. Burada özellikle üzerinde durulması gereken olgu, özgünlüğün korunmasını ve ifade edilmesini engelleyen faktörlerdir. Sonuç olarak özgünlük ile yanlı cevap verme stillerinin birbirleriyle ilişkili olduğu ve böylelikle gerek çalışanları gerek yöneticileri etkileyeceği düşünülmektedir.

Kişilerin neden özgünlüklerini korumayıp sosyal istenirlik ve toplumsal kabul edilme güdüsüyle kendilerine dair bilgi verdikleri sosyal bilimler için oldukça önemli bir sorudur. Şayet duygu, düşünce, tutum gibi öğeleri ölçmek adına sorulan soruların, yapılan çalışmaların yanlı olması gibi bir durum söz konusuysa bunun alınan sonuçları da olumsuz etkileyeceği, genelleştirilebilir, güvenilir sonuçlar almayı engelleyeceği bilinmektedir. Bu doğrultuda özellikle Türkiye’de özgünlüğe dair araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

1.4. Problem Durumu

Psikoloji başta olmak üzere tüm sosyal bilimlerde davranış, tutum ve düşüncelerin ölçülmesi bilgilerin kazanılması ve sonuç çıkarılması adına önem teşkil etmektedir. Bu açıdan, özellikle de tutum ölçümü, gözlem ya da başka methodlardan ziyade, öz-bildirim esasına dayanan ölçekler ile yapılmaktadır. Anket ve gözlemlerin kullanılmasıyla bilgi toplanan yöntemlerde, anlamlı bir sonuç çıkarmak adına katılımcılardan gelen cevapların doğru ve güvenilir olduğu varsayımıyla hareket edildiği bilinmektedir. Sosyal istenirlik neticesinde kendilerine yöneltilmiş soruları yanıtlayan katılımcıların olumlu bir imaj sunmak eğiliminde olabilecekleri bu doğrultuda yanlış cevap verecekleri ihtimali söz konusudur (Johnson ve Fendrich 2005). Bu durumda katılımcının söylediği, belirttiği bilgiye inanıyor olması söz konusu olduğu (kendini aldatma) gibi sosyal açıdan kabul edilebilir ve değerlere uygun olma isteğiyle 'sahte iyi'yi oynadığı da söylenebilir. Böylelikle eleştirilerden kaçınacağı gibi sosyal onay da (King ve Brunner 2000: 81) kazanmış olacaktır.

Görüleceği üzere tutum ölçeklerinin başlıca sorunları, geçerlik konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar içinde en sık karşılaşılanı sosyal istenirliktir. Bu açıdan verilen cevapların kişilerin gerçek duygularıyla tutarsız olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşılık bireyin kendini inandırdığı, onaylanacağı fikriyle tutarlıdır.

Sosyal istenirlik doğrultusunda yanıtlama özellikle de sosyal olarak hassas kabul edilen soru başlıklarında (King ve Brunner 2000) görülmektedir. Örneğin, Adams ve arkadaşlarının (2005) yapmış olduğu fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek amaçlı bir çalışmada, kişisel bildirim raporu kullanılarak incelenilen katılımcıların sosyal istenirlik doğrultusunda fiziksel aktivite düzeylerini abartma yoluna gittikleri ve bu

oranın istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde fazla olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra aile içi şiddet (Babcock ve ark 2004), cinsel deneyimler (DiFranceisco ve ark 1998), yeme düzeni (Scagliusi ve ark 2003) de dahil olmak üzere pek çok konu üzerinde sosyal istenirlik doğrultusunda cevaplamanın görüldüğü tespit edilmiştir.

Sosyal istenirlik doğrultusunda yanlı yanıt verme, çalışmaların geçerliliğini de etkilemektedir (Huang ve ark 1998). Ölçmeye çalışılan konunun ölçülüp ölçülemediğine dair iç güvenilirliği sorun teşkil etmektedir (Beanland ve ark 1999). Çalışmanın oluşturulması ve ölçmenin amacı gibi oldukça temel ve önemli bir konuda yanlı cevapların önlenerek kişilerin rahatça kendilerine özgü, güvenilir cevapları vermeleri önem taşımaktadır.

Nederhof (1985) bu doğrultuda oluşturduğu bir çalışmada, katılımcıların yanıtlarındaki % 10 ile % 75 oranındaki farklılaşmanın, sosyal istenirlik ile açıklamasının mümkün olacağını belirtmiştir. Böylelikle, değişkenler arasında yapay ilişkiler üreten değişkenleri baskılayarak ilgili değişkenler arasındaki ilişkileri bozmanın mümkün olabileceğinden bahsetmektedir. (King ve Brunner 2000: 81). Aslında ölçümlenmek istenin ölçümlenemediği bir durum oluşmaktadır. Sağlık ile ilgili araştırmalar genellikle sosyal hassasiyet kapsamında değerlendirilen konulardır, bu nedenle araştırmacılar, "hangi durumlarda verilerin sistematik olarak yanlı sunulabileceğini belirlemenin Önemi"nden bahsetmektedirler. Sosyal olarak neyin kabul edilebilir olduğu, bu verilerin iç içe geçişini temsil etmeye yönelik kapsamını belirlemede önem taşımaktadır. Bu açıdan en uygun kontrol yöntemlerini uygulamak önemlidir (Kral ve Brunner 2000 p.80).

Bireyin her ne sebeple olursa olsun yanlı cevap verme eğiliminde olması ondan elde edilecek cevapların kendi bütünlüğü ile ilişkili olmayacağı anlayışını doğurmaktadır.

Böylelikle birey kendi özgünlüğünden uzaklaşarak, kendi nitelikleri ve tutumları ile tutarsız bir takım reaksiyonlar göstermektedir. Kişilerin kendilerine özgü olmayan bu cevapları da aslında ölçüm teknikleri ile ölçmeye çalıştığımız kavramı ölçüp ölçmediğimize dair oldukça köklü bir sorun yaratmaktadır.

Diğer problemler alt problemler kategorisinde aşağıda belirtilmiştir.

Alt problemler

1. Yönetici ve çalışanların sosyal istenirlik ile özgünlük düzeyleri arasında anlamlı ilişki mevcut mudur?
2. Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir değişim var mıdır?
3. Çalışanların sosyal istenirlik düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir değişim var mıdır?
4. Yöneticilerin özgünlük düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı farklılıklar söz konusu mudur?
5. Çalışanların özgünlük düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir değişim oluşmakta mıdır?
6. Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeylerinde medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı bir değişim oluşmakta mıdır?
7. Çalışanların sosyal istenirlik düzeylerinde medeni duruma göre anlamlı bir değişim söz konusu mudur ?

8. Yöneticilerin özgünlük düzeyleri doğrultusunda medeni duruma göre anlamlı farklılıklar var mıdır?

9. Çalışanların özgünlük düzeyleri doğrultusunda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar söz konusudur ?

1.5. Amaç ve Önem

İnsanların tüm kişilik özellikleri, ruhsal durumu, düşünce, tutum, tercihleri ve davranışları gibi oldukça geniş bir yelpazede kendileri ilgili hemen hemen her şey hakkında sorulara yanıt arandığı en bilinen method, öz-bildirimdir. Aslına bakıldığında, birçok sosyal bilim teori ve yaklaşımı büyük ölçüde öz-bildirim teknikleri ile elde edilen verilere dayandırılmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında öz-bildirim tekniklerinin olumlu ve olumsuz taraflarını incelemek elde edilen bilgilerin geçerlik ve güvenilirlikleri açısından önemlidir.

Öz- bildirim tekniğinin temel avantajları, hızlıca birçok kişi ile görüşebilmesi ve veri toplamak için nispeten düşük maliyetli ve basit bir yöntem olmasıdır. Diğer önemli avantaj ise öz-bildirim yönteminde verilerin araştırmacı ihtiyaçlarını karşılamak adına birçok farklı yol ile toplanabiliyor olmasıdır. Anketler tek tek veya gruplar halinde tamamlanabilir ayrıca katılımcıların Internet üzerinden e-posta vasıtasıyla gönderebildikleri de görülmektedir. Öz-bildirim verileri başka şekillerde bizzat yüzyüze veya telefonla ya da bir röportajda toplanabilir. Araştırmacılar, böylece geniş bir coğrafi alan boyunca doğrudan erişimin zor olacağı kimselere ulaşmanın faydasını görmektedirler.

Kişilerin tutum ve düşüncelerini doğrudan gözlemlemek mümkün olmadığından kişilerin davranışları yanı sıra bu tür gözlemlenemeyen olgulara dair veri toplamak

da ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Kendini diğeri insanlara ifade etmekte zorlanan, utanan kişiler öz-bildirim raporlarında daha rahat cevap verebileceklerdir. Ayrıca, gizlilik ve anonimite dair güvence de söz konusudur. Doğrudan kalem-kağıt anketleri cevaplayan katılımcılar kendilerini daha iyi hissedebilirler. Çoğu hassas ve konuşulamayan konu en çok bu şekilde araştırılabilmektedir.

Avantajları yanı sıra dezavantajları düşünöldüğünde en belirgin olanı, ölçüm güvenilirliği ve geçerliliğine yönelik bir tehditten söz etmek mümkündür. Araştırmacılar bunu önlemek adına ölçümlerin sonuçlarının tekrarlanabilir olduğuna ve hedeflenen değişkenin ölçüldüğüne böylelikle geçerli-güvenilir- bir sonuçtan bahsedildiğine emin olmak istemektedirler.

Araştırmaların geçerliliği adına birçok tehdit unsuru söz konusu olabilir. Bunlardan bazıları; soruların katılımcıların okuma düzeyi için uygun olmaması, belirsiz kelime veya kelimelerin kullanılması gibi faktörlerdir. Neyse ki bu sorunların çözümlenmesi ve farklı soru teknikleri ile manipüle edilmesi, katılımcının sosyal istenirlik doğrultusunda verdiği cevapların farkındalığı ile kıyaslandığında görece kolaydır. Farklı gruplar (örneğin, erkekler ve kadınlar, gençler ve yetişkinler) farklı kelimeleri farklı şekilde yorumlama eğilimi taşıyabilir veya farklı okuma düzeylerinde olmaları muhtemeldir.

Görüldüğü üzere, araştırmayı hazırlayan kişinin istemeden de olsa insanların nasıl bir tutum ve görüşe sahip olduğuna yönelik soruları, muhtemel cevapları manipüle etme riskine sahiptir, bu da öz-bildirim geçerliliği için tehdit oluşturabilir. Genellikle, bu tehdit, insanların çalışmalarının başlangıcında oluşturdukları hipotezler neticesinde cevap beklmeleri sebebiyle oluşmaktadır. Bu tehdidi azaltmak için, araştırmacı ve

katılımcılar, araştırma hipotezlerinin farkında olmalı ve birçok farklı yöntem denenerek herhangi bir sistematik etkinin olup olmadığı incelenmelidir.

Araştırmanın temeli ve sağlıklı sonuç değerlendirmesi açısından oldukça belirgin önem taşıyan bilgi elde etme sürecinde, elde edilen bilgilerin kalitesi açısından tüm yanlı cevaplar önlenmelidir. Gerek dünya çapında gerekse ülkemizde ziyadesiyle görmezden gelinen ve gereken önem verilmeyen sosyal istenirlik doğrultusunda yanlı cevap vermenin araştırmaların güvenilirliği ve geçerliği açısından etkisi aşıkardır (Edwards, 1957).

Bu doğrultuda oluşturulan çalışmamızda, özellikle sosyal istenirlik üzerinde durularak kişilerin özgünlük derecelerinin karşılaştırması yapılacaktır. Hareket noktası, kişilerin sosyal istenirlik arzusu dolayısıyla kendi öz nitelik ve bileşenlerinden farklı cevap verme eğiliminde olmalarıdır. Literatürümüzde sosyal istenirlik ve özgünlüğü birleştirerek ele alan ve sosyal istenirlik kavramını geniş bir yelpazede sunan ilk çalışma olduğu göz önüne alındığında, yaratacağı muhtemel farkındalığın özellikle de sosyal açıdan hassas olan konularda önem teşkil edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan özgünlük ve sosyal istenirliğin düzeyleri arasında negatif bir ilişki söz etmek olasıdır. Bunun nedeni katılımcıların kendilerini oldukları gibi sunmaları söz konusu olduğunda sosyal istenirlik düzeylerinde düşme potansiyelidir.

1.6. Sayıtlar

Araştırmayı oluşturma adına öncelikli varsayım “kişilerin sosyal istenirlik ile özgünlük düzeyleri” arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğudur. Diğer varsayımlar;

1. Örneklem grubunun yeterli sayıya sahip olduğu,
2. Katılımcıların objektif ve doğru cevaplamalarda bulunduğu,
3. Uygulanan ölçüm tekniklerinin geçerliği ve güvenilirliğinin kanıtlanarak bu çalışma için uygun olduğudur.

1.7. Sınırlıklar

Bu çalışma, vergi dairesi, bankalar, belediyeler gibi çeşitli alanlardan ve serbest çalışan avukatlardan seçilmiş 130 yönetici ve 193 çalışan ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Bu başlık altında, çalışma kapsamında iki önemli değişken olan; sosyal istenirlik ve özgünlük kavramları tanımlanmıştır.

Sosyal İstenirlik:

Sosyal istenirlik kavramını; kültürel değerler açısından istenilen ve kabul gören davranışları gerçekte sahip olduğundan fazla gösterme, istenilmeyen davranışları ise gizlemeye yönelik ihtiyaç / eğilim olarak açıklamak mümkündür. Ellingson, Smith ve Sackett (2001) sosyal istenirliği; kişilerin herhangi bir ölçme-değerlendirme aracının sorularına cevap verirken, kendilerine dair doğrudan, olduğu gibi, gerçekçi

bilgiler vermektense kendilerini sosyal ve normatif anlamda daha olumlu gösterecek cevaplamalar yapması olarak tanımlamışlardır

Özgünlük:

Özgünlük teriminin ilk tanımlamaları arasında, “orijinal, birinci el otoritesi”, “orijinal otorite” ve “kendi kendine bir şey yapan kişi, usta, baş” sayılmaktadır. Heidegger, Sartre ve Kierkegaard gibi filozoflar, otoriteyi özgünlüğün bir unsuru olarak görmüşler. Özgünlüğün kişinin sosyal otoriteden kaçma ihtiyacından oluştuğunu, bir başka deyişle, kendi otoritesini takip etmesiyle ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kernis ve Goldman (2006) özgünlüğün ilk anlamını, “kişinin kendi çevresi üzerinde tam hakimiyet kurması” olarak uyarlamıştır.

2.BÖLÜM YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, “karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir. İki veya daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma desenlerinin tümü “ilişkisel tarama modelleri” olarak tanımlanır. Bu modellerden biri olan “karşılıklı ilişkisel tarama”, gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermeyen, ancak o yönde bazı ipuçları vererek, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde diğerinin kestirilebilmesinde yararlı sonuçlar sağlayan bir araştırma düzenidir. Modelde, en olası çözümden başlayarak ilişkilerin sınanması yani karşılaştırma yolu ile belli bir sonucun oluşma nedenleri “tek”e indirgenmeye çalışılır (Karasar, 2005, s. 81-85).

2.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi 130 yönetici, 193 çalışandan oluşmaktadır Bu çalışma, vergi dairesi, bankalar, belediyeler gibi çeşitli alanlardan ve serbest çalışan avukatlardan seçilmiştir. Yöneticiler kapsamında 76 erkek ve 54 katılımcı, çalışanlarda ise 94 erkek, 99 kadın katılımcı sayısı mevcuttur. Medeni durum dağılımları ise Yöneticilerin 90’ını evli, 40’ı bekar, Çalışanların 163’ü evli, 30’ bekadır.

2.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

2.3.1. Bilgi Toplama Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi toplama formu katılımcılar hakkında sosyo-demografik bilgiler elde etmek için kullanılmıştır. Bu formda yaş, cinsiyet, medeni durum ve çalışma süresini belirlemeye yönelik 5 soru bulunmaktadır (Ek I).

2.3.2. Sosyal İstenirlik Ölçeği (SİÖ)

Katılımcıların sosyal istenirlik düzeylerini değerlendirmek amacıyla Sosyal istenirlik Ölçeği (SİÖ; Akın, 2010, Ek ...) kullanılmıştır. SİÖ öz-aldatma ve izlenim yönetimi şeklinde iki alt ölçekten ve 29 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. Ölçek "1" Hiç uygun değil, "2" Uygun değil, "3" Biraz uygun, "4" Uygun ve "5" Tamamen uygun şeklinde 5'li likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Sosyal İstenirlik Ölçeği'nin yapı geçerliği amacıyla uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 64.5'ini açıklayan 2 faktörlü bir yapı elde etmiştir. Maddelerin faktör yükleri .34 ile .97 arasında sıralanmaktadır. Yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan faktörlerin doğrulanması amacıyla DFA uygulanmıştır. Yapılan DFA'da elde edilen uyum indeksleri incelenmiş ve uyum indeksi değerleri RMSEA=.071, NFI=.96, CFI=.97, GFI=.97, AGFI=.95 ve SRMR=.011 olarak bulunmuştur. Sosyal İstenirlik Ölçeği'nin güvenilirlik analizlerinde iç tutarlılık Cronbach α güvenilirlik katsayısı izlenim yönetimi için .96, öz-aldatma için .95 olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde-test korelasyonlarının ise .34 ile .93 arasında sıralandığı görülmüştür. Ölçeğin her bir alt ölçeğin alınan puanlar yükseldik bireyin o alt ölçeğin değerlendirdiği özelliğe sahip olma durumu artmaktadır. Ayrıca ölçek toplam bir sosyal istenirlik puanı da vermektedir.

2.3.3. Özgünlük Ölçeği

Katılımcıların özgünlük düzeylerini değerlendirmek amacıyla Özgünlük Ölçeği kullanılmıştır. Wood, Linley, Maltby, Baliousis ve Joseph (2008) tarafından geliştirilen Özgünlük Ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışması Akın ve Dönmezoğulları (2010) tarafından yapılmıştır. Özgünlük Ölçeği öz-yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme ve özgün yaşam şeklinde üç alt ölçekten ve 12 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. Ölçek 1'den (Bana kesinlikle uygun değil) 7'ye (Bana kesinlikle uygun) sıralanan 7'li likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin yapı geçerliği amacıyla uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 57'sini açıklayan 3 faktörlü bir yapı elde etmiştir. Maddelerin faktör yükleri .60 ile .83 arasında sıralanmaktadır. Yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan faktörlerin doğrulanması amacıyla DFA uygulanmıştır. Yapılan DFA'da elde edilen uyum indeksleri incelenmiş ve uyum indeksi değerleri RMSEA=.051, NFI=.95, CFI=.97, IFI=.97, GFI=.97, AGFI=.94 ve SRMR=.049 olarak bulunmuştur. Özgünlük Ölçeği'nin güvenilirlik analizlerinde ölçeğin iç tutarlılık katsayıları öz-yabancılaşma için .73, dışsal etkiyi kabul etme için .72 ve özgün yaşam için .75, test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ise öz-yabancılaşma için .86, dışsal etkiyi kabul etme için .89 ve özgün yaşam için .79 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .52 ile .80 arasında sıralandığı görülmüştür. Ölçeğin her bir alt ölçeğin alınan puanlar yükseldikçe bireyin o alt ölçeğin değerlendirdiği özelliğe sahip olma durumu artmaktadır. Ayrıca ölçek toplam bir sosyal istenirlik puanı da vermektedir.

2.4. Araştırmanın İşlem Yolu

Rastgele seçim yapılan örneklem grubu toplam 410 kişiye uygulanmıştır. Farklı çalışma alanlarından (Verdi dairesi, bankalar, belediyeler ve hukuk büroları) seçilen katılımcılardan 170 yönetici, 240 çalışana anket ve ölçekler uygulanmıştır. Avukatlarla birebir görüşme yapılmış, belediyeler ve vergi dairelerine anketler bırakılıp daha sonra onları toplama yöntemine gidilmiştir. Bankada çalışanlara ise anketler netten uygulanmıştır. Uygulamalar sonucunda boş bırakıldığı veya doldurulmadığı tespit edilen veriler analizlere dahil edilmemiştir. Bu nedenle istatistiksel analizlerin yapıldığı araştırma örneklemini 130 yönetici ve 193 çalışandan oluşan toplam 323 kişiden oluşmaktadır. Çalışan ve yöneticiye yaş farkına ilişkin inceleme yapılamamıştır çünkü grup sayısı yeterli olmamıştır. Anketlerden elde edilen verilerde yöneticilerin yaş aralığı 30-40 yaş arasına toplanmış, 20-30 yaş arası yönetici sayısının yetersiz sayıda olduğu saptanmıştır.

2.5. Veri Analiz Teknikleri

Kullanılan ölçme araçlarıyla elde edilen veriler, amaçlarda verilen durumlara uygun istatistiksel tekniklerle analiz edilmiştir. Öncelikle araştırmadaki katılımcılara uygulanan ölçeklerden elde edilen veriler kodlanarak bilgisayara yüklenmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 11.5 programı kullanılmıştır. Yönetici ve çalışanların sosyal istenirlik ile özgünlük düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemek için korelasyon yapılmıştır. Yönetici ve çalışanların sosyal istenirlik ile özgünlük açısından cinsiyete ve medeni duruma göre farklılıkları *t* testi ile incelenmiştir.

3.BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Yönetici ve Çalışanların Sosyal İstenirlik ile Özgünlük Düzeyleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyonlar

Yönetici ve çalışanların sosyal istenirlik ile özgünlük düzeyleri arasında anlamlı ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon kullanılmıştır. Bu analizden elde edilen bulgular Tablo 3.1’de gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Yönetici ve Çalışanların İlişkisel Sosyal İstenirlik ile Özgünlük Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Tablosu

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Öz-aldatma	1.00				
2. İzlenim yönetimi	.77**	1.00			
3. Öz-yabancılaşma	-.23**	-.21**	1.00		
4. Dışsal etkiyi kabul etme	-.11	-.16**	.62**	1.00	
5. Özgün yaşam	-.15**	.11	-.06	.05	1.00
Ortalama	42,88	47,94	14,05	14,92	14,72
Standart sapma	7,15	13,46	3,51	3,51	3,74

** p< .01.

Tablo incelendiğinde sosyal istenirlik ile özgünlük düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Öz-aldatma, öz-yabancılaşma ($r=-.23$; $p<.01$) ve özgün yaşam ($r=-.15$; $p<.01$) ile negatif ilişkili bulunmuştur. İzlenim yönetimi, öz-yabancılaşma ($r=-.21$; $p<.01$) ve dışsal etkiyi kabul etme ($r=-.16$; $p<.01$) ile negatif ilişkili bulunmuştur.

3.2. Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular

Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan *t* testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.2. Yöneticilerin Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin *T* Testi Bulguları

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-aldatma	Erkek	76	43,61	7,41	1,929	128	.056
	Kadın	54	41,06	7,44			
İzlenim yönetimi	Erkek	76	51,45	14,95	3,568	128	.001
	Kadın	54	42,85	11,28			

Tablo 3.2’de cinsiyet değişkenine göre yöneticilerin sosyal istenirlik alt ölçekleri olan öz-aldatma ve izlenim yönetimi puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, yöneticilerin cinsiyete göre öz-aldatma açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir ($t_{0.05; 128}=1,929$). Bununla birlikte yöneticilerin cinsiyete göre izlenim yönetimi puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t_{0.05; 128}=3,568$) (Bu farklılık erkek yöneticilerin izlenim yönetimi puan ortalamalarının ($\bar{X} = 51,45$, Ss = 14,95), kadın yöneticilerin izlenim yönetimi puan ortalamalarından ($\bar{X} = 42,85$, Ss = 11,28) fazla olmasından kaynaklanmaktadır). Bun sonuca göre erkek yöneticilerin izlenim yönetimi düzeylerinin kadın yöneticilere göre daha yüksektir.

3.3. Çalışanların sosyal istenirlik düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular

Çalışanların sosyal istenirlik düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan t testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.3. Çalışanların Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-aldatma	Erkek	94	42,74	5,76	-,694	191	.488
	Kadın	99	43,44	7,86			
İzlenim yönetimi	Erkek	94	46,58	11,79	-1,472	191	.143
	Kadın	99	49,33	14,00			

Tablo 3.3’de cinsiyet değişkenine göre çalışanların sosyal istenirlik alt ölçekleri olan öz-aldatma ve izlenim yönetimi puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, çalışanların cinsiyete göre öz-aldatma ($t_{0,05; 191}=-,694$) ve izlenim yönetimi ($t_{0,05; 191}=-1,472$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

3.4. Yöneticilerin Özgünlük Düzeyleri Açısından Cinsiyet Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Yöneticilerin özgünlük düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan t testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.4. Yöneticilerin Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-yabancılaşıma	Erkek	76	13,33	3,94	-1,224	128	.223
	Kadın	54	14,17	3,71			
Dışsal etkiyi kabul etme	Erkek	76	14,50	3,30	-,188	128	.851
	Kadın	54	14,63	4,46			
Özgün yaşam	Erkek	76	15,71	4,44	,561	128	.575
	Kadın	54	15,29	3,83			

Tablo 3.4’de cinsiyet değişkenine göre yöneticilerin özgünlük alt ölçekleri olan öz-yabancılaşıma, dışsal etkiyi kabul etme ve özgün yaşam puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, yöneticilerin cinsiyete göre öz-yabancılaşıma ($t_{0,05: 128}=-1,224$), dışsal etkiyi kabul etme ($t_{0,05: 128}=-,188$) ve özgün yaşam ($t_{0,05: 128}=,561$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

3.5. Çalışanların özgünlük düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular

Çalışanların özgünlük düzeyleri açısından cinsiyet farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan *t* testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.5. Çalışanların Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Cinsiyet Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-yabancılaşıma	Erkek	94	14,15	3,08	-,609	191	.543
	Kadın	99	14,44	3,42			
Dışsal etkiyi kabul etme	Erkek	94	15,24	3,05	,328	191	.743
	Kadın	99	15,09	3,50			
Özgün yaşam	Erkek	94	14,61	3,16	1,836	191	.068
	Kadın	99	13,74	3,41			

Tablo 3.5’de cinsiyet değişkenine göre çalışanların özgünlük alt ölçekleri olan öz-yabancılaşıma, dışsal etkiyi kabul etme ve özgün yaşam puanlarına ait ortalamaları ve

standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, çalışanların cinsiyete göre öz-yabancılaşma ($t_{0,05: 191}=-,609$), dışsal etkiyi kabul etme ($t_{0,05: 191}=,328$) ve özgün yaşam ($t_{0,05: 191}=1,836$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

3.6. Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri açısından medeni durum farklılıklarının incelenmesine ilişkin bulgular

Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeyleri açısından medeni durum farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan t testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.6. Yöneticilerin Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Medeni durum	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-aldatma	Evli	90	42,80	7,69	,569	128	.570
	Bekar	40	41,98	7,12			
İzlenim yönetimi	Evli	90	50,13	15,38	,788	128	.436
	Bekar	40	42,82	9,24			

Tablo 3.6’da medeni durum değişkenine göre yöneticilerin sosyal istenirlik alt ölçekleri olan öz-aldatma ve izlenim yönetimi puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, yöneticilerin medeni duruma göre öz-aldatma ($t_{0,05: 128}=-,569$) ve izlenim yönetimi ($t_{0,05: 128}=-,788$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

3.7. Çalışanların Sosyal İstenirlik Düzeyleri Açısından Medeni Durum Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Çalışanların sosyal istenirlik düzeyleri açısından medeni durum farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan t testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.7. Çalışanların Sosyal İstenirlik Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Medeni durum	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-aldatma	Evli	163	42,96	7,23	-,657	191	.512
	Bekar	30	43,86	4,82			
İzlenim yönetimi	Evli	163	47,86	13,39	-,307	191	.759
	Bekar	30	48,66	10,88			

Tablo 3.7’de medeni durum değişkenine göre çalışanların sosyal istenirlik alt ölçekleri olan öz-aldatma ve izlenim yönetimi puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, çalışanların medeni duruma göre öz-aldatma ($t_{0,05: 191}=-,657$) ve izlenim yönetimi ($t_{0,05: 191}=-,307$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

3.8. Yöneticilerin Özgünlük Düzeyleri Açısından Medeni Durum Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Yöneticilerin özgünlük düzeyleri açısından medeni durum farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan *t* testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.8. Yöneticilerin Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Medeni durum	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-yabancılaşma	Evli	90	13,71	3,68	,151	128	.880
	Bekar	40	13,60	4,28			
Dışsal etkiyi kabul etme	Evli	90	14,42	3,60	-,587	128	.558
	Bekar	40	14,85	4,28			
Özgün yaşam	Evli	90	15,24	4,16	-1,207	128	.230
	Bekar	40	16,20	4,23			

Tablo 3.8’de medeni durum değişkenine göre yöneticilerin özgünlük alt ölçekleri olan öz-yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme ve özgün yaşam puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, yöneticilerin

medeni duruma göre öz-yabancılaşma ($t_{0,05: 128}=-,151$), dışsal etkiyi kabul etme ($t_{0,05: 128}=-,587$) ve özgün yaşam ($t_{0,05: 128}=-1,207$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

3.9. Çalışanların Özgünlük Düzeyleri Açısından Medeni Durum Farklılıklarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Çalışanların özgünlük düzeyleri açısından medeni durum farklılıklarının incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan t testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.9. Çalışanların Özgünlük Alt Ölçekleri Açısından Medeni Durum Farklarına İlişkin T Testi Bulguları

Değişken	Medeni durum	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Öz-yabancılaşma	Evli	163	14,29	3,27	-,070	191	.944
	Bekar	30	14,33	3,20			
Dışsal etkiyi kabul etme	Evli	163	15,34	3,18	1,700	191	.091
	Bekar	30	14,23	3,69			
Özgün yaşam	Evli	163	14,24	3,23	,722	191	.471
	Bekar	30	13,77	3,75			

Tablo 3.9’da medeni durum değişkenine göre çalışanların özgünlük alt ölçekleri olan öz-yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme ve özgün yaşam puanlarına ait ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tablo incelendiğinde, çalışanların medeni duruma göre öz-yabancılaşma ($t_{0,05: 191}=-,070$), dışsal etkiyi kabul etme ($t_{0,05: 191}=1,700$) ve özgün yaşam ($t_{0,05: 191}=-,722$) açısından anlamlı bir farklılık sergilemedikleri görülmektedir.

4.BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada sosyal bilimler için oldukça büyük önem taşıyan öz-bildirim yönteminin en önemli problemlerinden biri olan sosyal istenirlik kavramı, özgünlük dereceleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sosyal bilimler kapsamında son derece önemli bir bilgi kaynağı olan öz-bildirim yönteminde bilgilerin sağlığı açısından yanlılık oranlarının incelenmesi çalışmanın önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Literatürde sosyal istenirlik ve özgünlüğün birebir ele alındığı muadil bir çalışma olmaması bu doğrultuda sonuçların kıyaslanabilirliğini zorlaştırmıştır. Özellikle öz-bildirime yönelik geçerlik ve güvenilirliği tehdit ediyor olması, sosyal istenirliği “yanlılık” başlığı altında ele almayı mümkün kılmıştır. Bu açıdan çoğu deney yöntemi ile üzerinde durulup değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra özgünlüğün sadece ölçeklendirme yöntemiyle ele alındığı ve kimi sosyodemografik ölçeklerle kıyaslandırıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda üzerinde durulması gereken belki de en belirgin nokta, bu çalışmanın bu iki önemli değişkeni aynı çizgide ele alıyor olmasıdır.

Yöneticiler kapsamında toplam 76 erkek ve 54 kadının katılımcı olarak destek verdiği çalışmada, çalışanların ise 94’ünü erkek, 99’unu kadın oluşturmuştur. Örneklem seçiminde oldukça geniş bir spektrumda rastgele bir seçim söz konusu olmuştur. Farklı çalışma alanlarından (örn. Vergi dairesi, bankalar, belediyeler ve

hukuk büroları gibi) seçilen yönetici ve çalışanların medeni duruma göre dağılımları ise yöneticilerin 90'ının evli, 40'ının bekar, çalışanların 163'ünün evli 30'unun bekar olduğu görülmüştür. Sonuçların geçerliği ve güvenilirliği açısından oldukça kapsamlı bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Crowne ve Marlowe (1960) çalışmalarında en yaygın kullanılan ölçümün ve sosyal gerekliliğe göre yanıt vermenin, sonuçların değerlendirilmesi adına karıştırıcı bir üslup yapısı oluşturmasından bahsedilebileceği, ancak bunun somut bir anlamı olmadığını ve büyük bir olasılıkla sosyal istenirliğin doğuştan gelen onaylanma ihtiyacı doğrultusunda şekillendiğini belirtmişlerdir (Crowne ve Marlowe, 1964). Bu doğrultuda çalışma sonuçlarımızın incelenmesi mümkündür. Kişilerin özellikle sosyal istenirlik ölçeğini bu onaylanılma ve takdir görme ihtiyacına göre belirttikleri görülmektedir.

Burada ilgili psikolojik özellikleri çizilmiş olabilen birçok alan mevcuttur. Dolayısıyla sadece onaylanma ihtiyacı dışında da açıklamalar mümkündür. Örneğin, savunma mekanizmaları da kendini kandırma gibi sosyal istenirliğin yorumlanması ile ilgili olabilecek bir alan sağlamaktadır. Mevcut düşüncelerin tatsız anılar veya tehdit veya düşüncelerden etkilemesini önleme odaklı olduğu düşünülmelidir. Bir diğer yüzünde, bu süreçler öz-aldatma da etkili olacaktır. Çalışmamızın sonucunda öz-aldatma ve öz yabancılaşma negatif ilişkili olarak çıkmıştır. Bu noktada kendini aldatmayı hem olumlu hem olumsuz şekilde değerlendirmek mümkündür. Daha bütüncül bir açıklama yapılması adına oldukça ilgi çekici bir sonuç meydana çıkmıştır.

Block'un (1965) da belirttiği gibi, sosyal istenirlik kavramı "savunulabilir karakteriyolojik boyutları ile karmaşık, belirsiz bir durum yaratmaktadır" (s. 4) . Bu

durumu kendini aldatma davranışının kendine yabancılaşma ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir. Çünkü Block'a göre kişi kendini tanıdıkça, hangi durumda nasıl davranacağını bilecek, zayıf yanlarının farkına varacak böylelikle kendine karşı yabancılaşmaya başlayacaktır. Kendine karşı dürüst olmadığı durumda, kendi öz saygısını korumak için, kendi tarafını tutması, kendini aldatmasının pozitif etkisi, ilgi çekici bir hal almaktadır çünkü kişi bu sayede kendine yabancılaşmadan uzaklaşacaktır. Katılımcılar kendini tanıdıkça, kendinin uyumsuz, kötü yönlerinin farkına vardıkça, kendinden uzaklaşma gerçekleşebilmektedir. Bu olasılık, kendini aldatma davranışının olumlu anlamda yabancılaşmadan kurtardığı şeklinde kendini göstermektedir.

Ayrıca izlenim yönetimi ile öz yabancılaşma arasında da negatif ilişki saptanmıştır. Beklenen pozitif ilişkiye karşı böyle bir sonuç elde etmek olası nedenlere dair tartışmayı sağlamıştır. Öz yabancılaşmanın özgünlük ile kesişen noktaları ve işlevsellik açısından benzerliği, izlenim yönetimi düzeyi arttıkça öz yabancılaşma yerine özgünlük düşüşünü açıklamayı mümkün kılmaktadır.

Olumlu bir profesyonel imaj yaratmak için, izlenim yönetiminin etkin iki görevi yerine getirmesi gerekir, bunlar; kredibilite inşası ve özgünlüğünü korumaktır. Kişinin kendisini, diğerleri tarafından inanılacak şekilde takdir edilesi ve değerli bir şekilde anlatırken, dürüst olmaya özen göstermiyor oluşu, izlenim yönetimi olumlu sonuçlarında oldukça sorun teşkil eden bir öge olarak görülmektedir. Öte yandan, asılsız ve inandırıcı olmayan şekilde kendini tanıtmaya, sağlık, ilişkiler ve performans zayıflığı ile de ilişkilidir, bu açıdan da ele alınması önemlidir.

Çalışmamız için kıyaslama adına muadil çalışma olmaması sadece bu faktörlerin değil diğer tüm çalışma sonuçlarının karşılaştırılmasını da zora sokmuştur. Bu açıdan çalışmanın tekrarlanabilir olması oldukça önemlidir.

Çalışmamızda sosyal istenirliğin açıklanmasında özgünlüğün doğrudan etkili bir faktör olarak ele alınamıyor oluşu, arada düşünüldüğü gibi negatif bir ilişkinin mevcut olmadığı bu sebeple de olumlu, olumsuz daha geniş bir perspektiften bakılması gerektiğini göstermiştir.

Aşağıda maddeler halinde değerlendirilen sonuçları görmek mümkündür:

1. Çalışanların özgünlük düzeylerinde medeni durum farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

2. Yöneticilerin özgünlük düzeylerinde medeni durum farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Hem yöneticilerin hem çalışanların özgünlük düzeylerinde medeni durumun hiçbir farklılığa sebep olmaması bundan sonraki çalışmalar ile kıyaslanması gereken bir durumdur.

3. Çalışanların sosyal istenirlik düzeylerinde medeni durum farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

4. Yöneticilerin sosyal istenirlik düzeylerinde medeni durum farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Tıpkı özgünlük de olduğu gibi sosyal istenirlikte de medeni durumun etkili olmadığı dikkat çekici bir sonuçtur. Kişilerarası bağlamda değerlendirildiğinde medeni

durumun özellikle önem arz ettiği çalışmalar söz konusuysen (örn. Paulhus 1984) bu çalışmada literatür ile uyumlu bir sonuç meydana gelmemiştir.

5. Çalışanların özgünlük düzeylerinde cinsiyet farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

6. Yöneticilerin özgünlük düzeylerinde cinsiyet farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Cinsiyet ve medeni durumun ne özgünlük ne sosyal istenirlik düzeyleri üstünde etki yaratmamış olması sonraki araştırmalarda özellikle üzerinde durulması gelecek başka sosyo demografik bilgi ve niteliklerin belirlenmesi açısından önemlidir.

Çalışmamızın sonuçları neticesinde, bazı araştırmacıların (örneğin, Nederhof, 1985) kontrol edilmesi gereken bir sorun kaynağı olarak gördükleri “yanlılık”, bazı araştırmacılar (örneğin, Paulhus, 2002) tarafından da davranışla ilişkili bir kişilik özelliği şeklinde kabul edilmiştir. Sosyal istenirliğin kavramsallaştırılması gerekliliği bu açıdan yine önemle üzerinde durulması gereken bir noktadır. Sosyal istenirlik öncelikle durumsal faktörler veya kişilik özellikleri ile ilişkili içsel bir bütünlük olarak kabul edilmektedir, böylelikle daha kalıcı yanıtama stili tarafından belirlendiği ya da kısa vadeli tepki bütünlüğü teşkil edip etmediği üzerinde önemli anlaşmazlıklar mevcuttur. Bu bizim çalışmamızdaki sonuçların değerlendirilmesi adına da önemli bir konu olarak düşünülmektedir.

Çoğu zaman, insanlar hem itibarını hem de aynı zamanda orijinalliklerini korumak (özgünlük) için çalışmaktadırlar, ancak bu ikisi arasında oluşabilecek gerginlik için müzakere gerekmektedir. Kredibilitenin inşası başkalarının sosyal onayı ve profesyonel faydaları doğrultusunda kazanılmaktadır. Profesyonellik adına toplumsal

beklentileri karşılamak uğruna kişisel değerleri veya kimlik özellikleri bastırmak, özüyle çelişen fakat belirli ölçüde profesyonel fayda sağlayabilecek bir durumdur, ancak diğer psikolojik, ilişkisel ve örgütsel sonuçları tehlikeye atabilmektedir

Pope-Davis ve Dings (1994) araştırma için "öz-bildirim yöntemlerine ek olarak gözlemsel yöntemlerle çok kültürlü etkin bir incelemenin" (s. 153) gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar öz-bildirim yöntemlerine yönelik incelemeyi vurgularken öz aldatma ya da diğerlerini aldatmaya yönelik bir vurgu yapmışlardır. Bu doğrultuda aldatmanın niteliklerinin vurgulanışı önemlidir.

Bizim çalışmamızda kendini kandırma, Paulhus tarafından paylaşılan kendinin olumsuz niteliklerinin reddine yönelik kendini aldatma unsurları, inkar savunma mekanizması tanımları ile uyumludur.

Katılımcıların samimi bir dil kullanarak ilişki kurduğu düşünülecek olursa, diğer insanlar tarafından onaylanma ihtiyaçları da anlaşılmış olacaktır. Bu da arzularını açık ve aldatıcılığın aksine dürüst olarak kendilerine açıklamaları yönünde motive edicidir. Özgünlük ve izlenim yönetimi arasındaki bu gerilim ve kendini açma davranışı problemi çok temelden gelmektedir. Ne zaman ne şekilde kendi kendini ifşa etmeye karar verdiği, bireyin dürüstlük ve özgünlük gibi ihtiyaçlarına karşı sosyal istenirliği doğrultusunda mücadele etmesini kapsamaktadır (Greene, Derlega, & Mathews, 2006). Bu sebeple gitgeller içeren karmaşık bir süreçten bahsetmek mümkündür.

Başkaları tarafından nasıl görülmek istiyorsa, bunu etkilemeye çalışırken, genellikle üç farklı izlenim yönetiminden biri kullanılmaktadır: özgün olma, en iyisi olma, ya da taktik uygulama. İdeal benlik kişinin olduğu gibi özgün olarak kişiliği göstermesi, kendini karşı tarafa o şekilde yansıtmasıdır. Bizim çalışmamızda bireyin ikilimi de

bu doğrultuda ele alınmıştır. Taktik benliği belli bir sona ulaşmak için kullanılır ve genellikle diğer insanlara yönelik kişinin olduğu gibi değil beklentilere cevap olarak oluşturduğu bütünlüğü söz konusudur. İnsanlar duruma bağlı olarak farklı benlik kullanma eğiliminde olabilmektedirler. Bu çalışmada kendine yabancılaşma, özgün olma ve sosyal istenirlik davranışları da bu sebeple anlamlıdır. Örneğin, bir kişinin bir iş görüşmesi için ideal benliğini sunması yerine, taktik ile özgünlüğünden ödün vermesi anlaşılabilir.

Geniş bir sonuç olarak sunulursa, sosyal istenirlik konularının, kişilik tipine bağlı olarak talebe göre sırayla hem sosyal hemen deneysel algıları etkilediğini söylemek mümkündür. Sosyal istenirlik en azından topluma dair iyi olma, onaylanma, takdir görme ihtiyaçlarını tatmin ettiğinden yapıcı bir niteliğe sahiptir. Çalışmamızda yanlılığın olumlu etkileşimi dikkat çekicidir. Ancak, bu ölçülen uygunluk ya deneysel durum, yerel veya geniş sosyal normlar ile ilgili olabilir. Yani, sosyal normlar çerçevesinde, yanlı davranış gözlemlenebilir. Bu araştırmada, özgünlük davranışı ile etkileşimi son derece önemliydi. Mantık doğrultusunda yönetici ve çalışan doğrultusunda ele alınan ilişki düşünüldüğü derecede önemli bir düzeye sahip olmadığı gibi istatistiksel açıdan anlam ifade etmeyen oranın pozitif ya da negatif düzeyde bilgi vermiyor olması da bundan sonraki çalışmaların önemini arttırmıştır. Çalışma başında kararlaştırılan hipotezler ya da benzer ipuçları mevcut olmasına rağmen, bunların tahmin edilmesi kolay değildir. Bu, hala kısıtlı kaynak içeren; toplumsal taleplere karşı davranışsal tepkileri yeterli ölçüde incelemeyen, operasyon yönetimi kapsamında ele alınmayan daha genel bir potansiyel sorunu göstermektedir. Yerel ve geniş toplumsal normlar arasında belirli şartlarda oluşan gerilimlerin daha iyi anlaşılması, bu tahminlerin doğru olması adına gereklidir. Verilen cevabın analizi açısından norm bağlamında verilip verilmemesi, önem kazanmaktadır. Açıkçası,

kişilik tipleri, sosyal istenirlik ve ekonomik davranış arasındaki ilişki üzerine çok daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Literatürde özgünlük düzeyi arttığında, azalan sosyal istenirlik düzeyi bilgisi, genel itibariyle kabul görse de çalışmamız bulguları bu doğrultuda net bir varsayımın çok da mümkün olmadığını göstermektedir. Bu açıdan literatürde benzer çalışmaların arttırılması, birbiri ile karşılaştırılabilir sonuçların oluşturulması adına büyük önem taşınmaktadır.

5.BÖLÜM

ÖNERİLER

*Çalışmamız için kıyaslama adına benzer çalışma olmaması, tüm çalışma sonuçlarının karşılaştırılmasını da zora sokmuştur. Bu açıdan çalışmanın tekrarlanabilir olması oldukça önemlidir.

*Aynı tezin daha farklı coğrafi bölgelerdeki büyük şehirlerde, farklı sanayi dallarında ve sektörlerde yapılması durumunda daha farklı sonuçların ortaya çıkabileceği düşünülmüştür.

*Örneklem grubunun seçimi yapılırken ölçeklerdeki soruların anlam farklılıklarına izin vermeyecek şekilde anlama düzeylerine uygun seviyede olmasına dikkat edilmeli.

*Cinsiyet ve medeni durumun ne özgünlük ne sosyal istenirlik düzeyleri üstünde etki yaratmamış olması sonraki araştırmalarda özellikle üzerinde durulması gelecek başka sosyo demografik bilgi ve niteliklerin belirlenmesi açısından önemlidir.

*Örneklem grubu daha geniş sayıda tutularak, araştırmanın farklı ve çok sayıda değişkenlerle kıyaslanması sağlanabilir. Bunun bilimsel araştırmaya katkı sağlayacağı şüphesizdir.

*Sosyal istenirliğin daha yoğun gözlemlendiği hassas ve duyarlı konulara sahip araştırmalarda, katılımcıyı veriler elde edildikten sonra çalışmanın konusuna dair bilgilendirmek de faydalı olabilir.

KAYNAKLAR

- Adams, S., Matthews, C., Ebbeling, C., Moore, C., Cunningham, J., Fulton J. & Herbert J. (2005) The effect of social desirability and social approval on self-reports of physical activity. *American Journal of Epidemiology*, 161(4):389-398.
- Akın, A. (2010). İki Boyutlu Sosyal İstenirlik Ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin araştırılması. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 771-784.
- Akın, A., & Dönmezoğulları, C. (2010, April). *The validity and reliability of Turkish version of the Authenticity Scale*. Paper presented at the 2nd International Congress of Educational Research, 29 April-2 May, Antalya, Turkey.
- Arkin, R., & Lake, E. (1983). Plumbing the depths of the bogus pipeline: A reprise. *Journal of Research in Personality*, 17, 81-88.
- Babcock, J., Costa, D., Green, C. & Eckhardt, C. (2004). What situations induce intimate partner violence? A reliability and validity study of the Proximal Antecedents to Violent Episodes (PAVE) scale. *Journal of Family Psychology*, 18(3):433-442.
- Bacanlı, H. (1990). *Kendini ayarlama becerisinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Beanland, C., Schneider, Z., LoBiondo-Wood, G., & Haber, L. (1999). *Nursing Research: Methods, Critical Appraisal and Utilisation*, Mosby, Sydney.
- Bettencourt, B. A., & Sheldon, K. (2001). Social roles as mechanisms for psychological need satisfaction within social groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 1131-1143.
- Block, J. (1965). *The challenge of response sets: unconfounding meaning, acquiescence, and social desirability in the MMPI*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Volume 1: Attachment*. London: The Hogarth Press.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books.

- Butcher, J. N. (2003). *Computerized psychological assessment*. In J. R. Graham & J. A. Naglieri (Eds.), *Handbook of psychology: Assessment psychology* (10: 141-163). Hoboken, NJ: Wiley.
- Çalışır, M. (2009). Yetişkin Bağlanma Kuramı ve Duygulanım Düzenleme Stratejilerinin Depresyonla İlişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 1: 240-255.
- Çiftçi, İ. & Sucuoğlu B., (2003). *Sosyal beceri öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Cronbach, L. J., & Meehl, P.E. (1955). Construct validity in psychological tests. *Psychological Bulletin*, 52, 281-302.
- Crowne, D. P., & Marlowe, D. (1960). *A new scale of social desirability independent of psychopathology*. 24, 349-354.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- DiFranceisco, W., McAuliffe, T. and Sikkema, K. (1998) Influences of survey instrument format and social desirability on the reliability of self-reported high risk sexual behaviour. *AIDS and Behaviour*, 2(4):329-337.
- Edwards, A. L. (1957). *The social desirability variable in personality assessment and research*. New York: Dryden.
- Ellingson, J. E., Smith, D. B., & Sackett, P. R. (2001). Investigating the influence of social desirability on personality factor structure. *Journal of Applied Psychology*, 86,122-133.
- Freud, S. (1905). Fragment of an analysis of a case of hysteria., S.E., 7:7-122
- Ganster, D.C., Hennessey, H.W. & Luthans, F. (1983). Social desirability response effects: Three alternative models. *Academy of Management Journal*, 26, 321-331.
- Goffman, E. (1982). *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin.
- Goode, W. J., & Hatt, P. K. (1952). *Methods in social science*. New York: McGraw-Hill.
- Gosling, S. D., Vazire, S., Srivastava, S., & John, O. P. (2004). Should we trust Web-based studies?: A comparative analysis of six preconceptions about Internet questionnaires. *American Psychologist*, 59, 93-104.
- Gough, H. G. (1952). *The adjective check list*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Gove, Walter R. and Michael R. Geerken. 1977. "Response Bias in Surveys of Mental Health: An Empirical Investigation.". *American Journal of Sociology* 82.6: 1289-1317.

- Greene, K., Derlega, V. J., & Mathews, A. (2006). Self-disclosure in personal relationships. In A. Vangelisti & D. Perlman (Eds.), *Cambridge handbook of personal relationships* (409-427). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Haase, J. E. (2004). The Adolescent Resilience Model as a guide to interventions. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 21, 289–299.
- Hadaway, C. K., Marler, P. L., & Chaves, M. (1993). What the polls don't show: A closer look at U.S. church attendance. *American Sociological Review*, 58, 741-752.
- Hartshorne, H., & May, H. A. (1930). *Studies in the nature of character*. New York: MacMillan.
- Horney, K. (1951). *Neurosis and human growth*. London: Routledge.
- Huang, N. E. , Z. Shen, and S. R. Long, M. C. Wu, E. H. Shih, Q. Zheng, C. C. Tung, & H. H. Liu, (1998). *The empirical mode decomposition method and the Hilbert spectrum for non-stationary time series analysis*, Proc. Roy. Soc. London, 454A, 903-995.
- James, W. (1890). *Principles of Psychology*. London: Macmillan, 2: 24-29.
- Johnson, T. & Fendrich, M. (2002) A validation of the Crowne-Marlowe Social Desirability Scale. Available from: <http://www.srl.uic.edu/publist/Conference/crownemarlowe.pdf> (erişim 12 Nisan 2012)
- Jones, E. E., & Nisbett, R. E. (1971). *The actor and the observer: divergent perceptions of the causes of behavior*. General Learning Press.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınevi
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2005). *From thought and experience to behavior and interpersonal relationships: A multicomponent conceptualization of authenticity*. In A. Tesser, J. V. Wood, & D. Stapel (Eds.), *On building, defending, and regulating the self: A psychological perspective* (31–52). New York: Psychology Press.
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2006). *A multicomponent conceptualization of authenticity: Research and theory*. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 38, pp. 284-357). San Diego, CA: Academic Press.
- King, M. and Bruner, G. (2000) Social desirability bias: aneglected aspect of validity testing. *Psychology and Marketing*, 17(2):79–103.
- Leary, M. R. (1996). *Self Presentation – Impression Management and Interpersonal Behaviour*. Boulder, CO: Westview.

- Locander, W. B., Sudman, S., & Bradburn, N. (1976). An investigation of interview method, threat and response distortion. *Journal of the American Statistical Association*, 71, 269-275.
- Lopez, F. G., & Rice, K. G. (2006). Preliminary development and validation of a measure of relationship authenticity. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 362–371.
- Lucas, R. E., & Baird, B. M. (2006). *Global self-assessment*. In M. Eid & E. Diener (eds.) *Handbook of multimethod measurement in psychology*. Washington DC, US: American Psychological Association, 443-478.
- Martens WHJ. (2005). *A new diagnostic model of Fragile Authenticity Disorder*. Psychopathology.
- McCrae, R. R. (1986). Well being scales do not measure social desirability, *Journal of Gerontology*, 41, 390-392.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1983). Social desirability scales: More substance than style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51, 882-888.
- McGraw, P. (2001). *Self matters: Creating your life from the inside out*. New York: Free Press
- Mcguire, W. J. (1968). *Personaliry and susceptibility to social influence*. In E. F. Borgatta & W. W. Lambert (Eds.), *Handbook of personality theory and research*. Chicago: Rand McNally, 1130-1187
- Mensch, B. S., & Kendel, D. B. (1988). Underreporting of substance use in a national longitudinal youth cohort: Individual and interviewer effects. *Public Opinion Quarterly*, 52, 100-124.
- Mick, David G. (1996), "Are Studies of Dark-Side Variables Confounded by Socially Desirable Responding? The Case of Materialism," *Journal of Consumer Research*, 23, 106-119.
- Natsoulas, T. (1983). Concepts of consciousness. *The Journal of Mind and Behavior*, 4(1), 13-59.
- Nederhof, A. J. (1985). Methods of coping with social desirability bias: A review. *European Journal of Social Psychology*, 15, 263–280.
- Nederhof, A. J. (1985). Methods of coping with social desirability bias: A review. *European Journal of Social Psychology*, 15, 263-280.
- Paulhus, D. L. (1991). *Measurement and control of response bias*. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes*, Vol. 1 (17–59). San Diego: Academic Press.
- Paulhus, D. L., & Vazire, S. (2007). *The self-report method*. In R. W. Robins, R. C. Fraley, and R. Krueger (Eds.), *Handbook of Research Methods in Personality Psychology* (224-239). New York: Guilford Press.

- Paulhus, D., L. (1984) Two-component models of socially desirable responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 598-609.
- Randall, D. M. and M. F. Fernandes: 1991, 'The Social Desirability Response Bias in Ethics Research', *Journal of Business Ethics* 10, 805–817.
- Rogers (1968) *Interpersonal Relationships: U.S.A.* 2000, *Journal of Applied Behavioral Science* 4: 265-280.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. London: Constable.
- Rogers, R. (Ed.). (1997). *Clinical assessment of malingering and deception*, 2nd edn. New York: Guilford.
- Rorer, L. G. (1965). The great response-style myth. *Psychological Bulletin*, 63, 129–156
- Sackheim, H.A., Gur, R.C., & Saucy, M.C. (1978). *Emotions are expressed more intensely on the left side of the face*. *Science*, 202, 434-436.
- Scagliusi F.B., Polacow V.O., Artioli G.G., Benatti F.B. & Lancha A.H. Jr., (2003). Selective under-reporting of energy intake in women: magnitude, determinants, and effect of training. *J. Am. Diet. Assoc.*, 103, 1306–1313.
- Sedikides, C., & Strube, M. J. (1995). The multiply motivated self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 1330-1335.
- Silver, D. B., Anderson, B. A., & Abramson, P. R. (1986). Who overeports voting? *American Political Science Review*, 80, 613-624.
- Smith, G. T. (2005). On construct validity: Issues of method and measurement. *Psychological Assessment*, 17, 396-408.
- Stout, M.D. & G. Kipling (2003). *Aboriginal People, Resilience and the Residential School Legacy*. Ottawa: Aboriginal Healing Foundation.
- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment*. New York: International Universities Press.
- Wood, A. M., Linley, P. A., Maltby, J., Baliousis, M., & Joseph, S. (2008). The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization, and the development of the Authenticity Scale. *Journal of Counseling Psychology*, 55(3), 385–399.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. New York: Basic Books.
- Zerbe, W.J., & Paulhus, D.L. (1987). Socially desirable responding in organizational behavior: A reconception. *Academy of Management Review*, 12, 250-264.

EKLER

EK-1

Çalışanlara ve Yöneticilere Uygulanan Anket

Değerli Katılımcı,

Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler bilimsel bir çalışmada kullanılacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Cinsiyetiniz: Erkek Kadın

Yaşınız:

Medeni Durum: Evli Bekâr

İşyerindeki pozisyonunuz: Çalışan Yönetici

Bulduğunuz pozisyonda kaç yıldır çalışmaktasınız?

SOSYAL İSTENİRLİK ÖLÇEĞİ

(1) Hiç uygun değil (2) Uygun değil (3) Biraz uygun (4) Uygun ve (5) Tamamen uygun anlamına gelmektedir.

1	Verdiğim kararlardan dolayı asla pişmanlık duymam.	1	2	3	4	5
2	Birinin arkasından kesinlikle kötü şeyler konuşmam.	1	2	3	4	5
3	Bana yönelik eleştirileri her zaman dikkate alırım.	1	2	3	4	5
4	Hayatımda hiç hırsızlık yapmadım.	1	2	3	4	5
5	Bir şeyi kafama koyduğumda diğer insanlar nadiren fikrimi değiştirebilir.	1	2	3	4	5
6	Kendi kaderimi yazabileceğimi düşünürüm.	1	2	3	4	5
7	Bana ait olmayan şeyleri asla almam.	1	2	3	4	5
8	İş veya okuldan izin almak için hasta numarası yapmam.	1	2	3	4	5
9	Verdiğim kararlara çok güvenirim.	1	2	3	4	5
10	Kesinlikle sokağa çöp atmam.	1	2	3	4	5
11	Araç kullanırken hız limitini aşmam.	1	2	3	4	5
12	Diğer insanların benim hakkımda ne düşündüğünü dikkate almam.	1	2	3	4	5
13	Kendime karşı her zaman dürüst davranırım.	1	2	3	4	5
14	Suçlu duruma düşme ihtimalim olmasa bile her zaman yasalara uyarım.	1	2	3	4	5
15	Tamamen mantıklı bir insanım.	1	2	3	4	5
16	İnsanların özel bir şeyler konuştuğunu duyarsam dinlemekten kaçınırım.	1	2	3	4	5
17	Zihnimi dağıtan bir düşünceden uzaklaşmak benim için zor değildir.	1	2	3	4	5
18	Hatalarımı kesinlikle gizlemem.	1	2	3	4	5
19	Kötü alışkanlıklarımı terk etmek bana zor gelmez.	1	2	3	4	5
20	Duygularımın yoğunlaşması düşüncelerimde önyargılı olmama neden olmaz.	1	2	3	4	5
21	Mağaza eşyalarına zarar verirsem kesinlikle bu durumu görevlilere bildiririm.	1	2	3	4	5
22	Diğer insanlar hakkında dedikodu yapmam.	1	2	3	4	5
23	İnsanlara yönelik ilk izlenimimde yanılmam.	1	2	3	4	5
24	Çok mecbur olsam bile yalan söylemem.	1	2	3	4	5
25	Hiçbir kötü alışkanlığım yoktur.	1	2	3	4	5
26	Yaptığım işlerde her zaman doğru adımlar atarım.	1	2	3	4	5
27	Asla cinsel içerikli kitap veya dergi okumam.	1	2	3	4	5
28	Kesinlikle küfür etmem.	1	2	3	4	5
29	Alışverişlerde para üstünü fazla aldığım durumlarda hemen geri veririm.	1	2	3	4	5

ÖZGÜNLÜK ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz. Seçenekler 1'den (Bana kesinlikle uygun değil) 7'ye (Bana kesinlikle uygun) doğru sıralanmaktadır.								
1	Kendin olabilmenin popüler olmaktan daha iyi olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
2	İçimdeki duygularımın tam olarak farkında değilim.	1	2	3	4	5	6	7
3	Diğer insanların düşüncelerinden önemli ölçüde etkilenirim.	1	2	3	4	5	6	7
4	Genellikle diğer insanların bana söylediklerini yaparım.	1	2	3	4	5	6	7
5	Çoğunlukla diğerlerinin benden bekledikleri şeyleri yapma ihtiyacı hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
6	Diğer insanlar beni yoğun biçimde etkiler.	1	2	3	4	5	6	7
7	Kendimi çok iyi tanımadığımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
8	İnanmışığım şeylerin her zaman arkasında dururum	1	2	3	4	5	6	7
9	Çoğu durumda kendime karşı dürüstümdür.	1	2	3	4	5	6	7
10	Gerçek kimliğimden kopuk olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
11	Değerlerime ve inançlarıma uygun biçimde yaşarım	1	2	3	4	5	6	7
12	Kendime yabancılaştığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7